

ชุดโครงการ
การพัฒนาระบบสวัสดิการ
สำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย

รายงานวิจัยกรณีศึกษา
กลุ่มนอากกำลังแรงงาน

ปัญหาคุณภาพชีวิตของเกียกจนและด้อยโอกาส
ในเขตชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์

นภาพร นน့်ทอง

ตัวหน้าโครงการ

จิธรประเสริฐ

นักวิจัยหลัก

รศ.ดร.อัศศิยา กรรณสุต
จตุรงค์ บุญรักษนสุนทร

ภายใต้การสนับสนุนของ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

รายงานวิจัยย่อยฉบับสมบูรณ์

โครงการศึกษาการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับเด็กยากจน
และด้อยโอกาสในเขตชายแดนไทย- กัมพูชา จ.สุรินทร์

ผู้วิจัย

นางสาวนภาพร มนต์ทอง

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ชุดโครงการ การพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย

ธันวาคม 2546

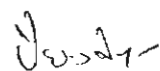
3

คำนำจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เห็นความสำคัญของปัญหาและแนวทางในการบรรเทาปัญหาของคนจนและคนด้อยโอกาสและการจัดสวัสดิการที่เหมาะสม จึงได้สนับสนุน “โครงการการพัฒนา ระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย” ประกอบด้วย การวิจัยสถานภาพของคนจนและคนด้อยโอกาส 5 กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแรงงาน กลุ่มอาชีพอิสระ กลุ่มคนนอกวัยทำงาน และกลุ่มผู้ด้อยโอกาส/กลุ่มเสี่ยงและผู้ประสบปัญหาทางสังคม ซึ่งได้วิเคราะห์และสังเคราะห์จากการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ 10,000 ราย และข้อมูลเชิงคุณภาพจากกรณีศึกษาจำนวน 110 กรณี และจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายในการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมกับแต่ละกลุ่มเป้าหมาย

ผลงานทั้งหมดที่ได้จากชุดโครงการการพัฒนา ระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย ได้นำเสนอเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนจน ให้เห็นภาพที่เคลื่อนไหวของสภาพความเป็นอยู่ ความด้อยโอกาส ไร้ที่พึ่ง การเชื่อมโยงให้เห็นบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างคนจนคนด้อยโอกาสกับชุมชน (มิติสังคม) ระบบการทำการมาหากิน (มิติเศรษฐกิจ) และมีการรวมกลุ่มเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรอง (มิติการเมือง) การให้ภาพเชิงประวัติศาสตร์ ที่ย้อนให้เห็นว่าเดิมวิถีชีวิตของเขาเป็นอย่างไร และต่อมาเกิดอะไรขึ้นที่เป็นจุดหักเหที่ทำให้วิถีชีวิตของเขาตลอดจนบริบทของเขาเปลี่ยนแปลงไป การวิเคราะห์ว่าผลกระทบที่เกิดจากเหตุการณ์นั้นๆ (เช่น การสร้างเขื่อน การตั้งเขตนิคมอุตสาหกรรม การตัดถนนเข้ามาในพื้นที่ ฯลฯ) เกิดผลอย่างไรต่อวิถีการทำการมาหากิน ความสัมพันธ์เครือข่ายทางสังคม อำนาจต่อรอง คุณภาพชีวิตโดยรวม เพื่อชี้ให้เห็นการปรับตัวในมิติต่างๆ (เช่น การอพยพ การเปลี่ยนอาชีพ ฯลฯ) เมื่อเกิดเหตุการณ์ที่เป็นจุดหักเหแล้ว ทำไมคนบางกลุ่มปรับตัวและหลุดพ้นจากภาวะยากจนด้อยโอกาสได้ แต่ทำไมคนบางกลุ่มก้าวไม่พ้น ปัญหาของคนจนคนด้อยโอกาสทั้ง 5 กลุ่มเป้าหมายเหล่านี้ จะมีแนวทางในการแก้ไขปัญหายังไง โครงการนี้ได้วิเคราะห์เกี่ยวกับระบบสวัสดิการที่เหมาะสม สวัสดิการที่คนจนต้องการ กลไกที่สามารถเข้าถึงปัญหาของกลุ่มคนเป้าหมายได้ ทั้งองค์กรชุมชน ครอบครัวยุทธศาสตร์ ฯลฯ ตลอดจนข้อเสนอเชิงนโยบายในการแก้ปัญหาความยากจนของสังคมไทย

สกว. หวังเป็นอย่างยิ่งว่าผลงานของชุดโครงการวิจัยนี้ จะทำให้แง่คิด มุมมองอีกด้านหนึ่งในการจัดสวัสดิการและแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจน ที่มองความเชื่อมโยงระหว่างมิติทางเศรษฐกิจกับมิติทางสังคม ซึ่งเป็นการเสริมเติมองค์ความรู้ในเรื่องความยากจนของประเทศไทย สกว. จึงหวังว่า ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหลายจะสามารถนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปพิจารณาใช้ประโยชน์ในการดำเนินการ เพื่อกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ และแนวทางในการแก้ไขปัญหาความยากจนได้อย่างรอบคอบรอบด้านต่อไป

(ศาสตราจารย์ ดร. ปิยะวดี บุญหลง)

ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

คำนำของหัวหน้าโครงการ

โครงการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย ได้แบ่งรายงานออกเป็นสามระดับ ในระดับพื้นที่มีงานกรณีศึกษาต่างๆ 110 กรณี ในระดับภาพรวมของคนจนแต่ละกลุ่มมีรายงานหลัก 5 รายงาน และในระดับภาพรวมทั้งประเทศมีรายงานสรุปบทสังเคราะห์อีก 1 ฉบับ

ถ้าเปรียบรายงานฉบับสรุปสังเคราะห์ภาพรวมเสมือนป่าใหญ่ รายงานหลัก 5 รายงานก็เปรียบเสมือนส่วนของป่าหรือเขตของป่า 5 เขต ส่วนรายงานกรณีศึกษาก็เปรียบเสมือนไม้แต่ละพันธุ์หรือแต่ละต้น

งานกรณีศึกษาจึงแสดงให้เห็นภาพชีวิตจริงของคนจนในแต่ละประเภท ที่สะท้อนออกมาผ่านสายตาผ่านการสังเกตการณ์ ผ่านการมีส่วนร่วม ของนักวิจัยกรณีศึกษา

งานกรณีศึกษาปรากฏให้เห็นสีสันและความเป็นจริงของรูปธรรมของชีวิตคนจนที่มีความหลากหลายและซับซ้อน แต่ละเรื่องแต่ละกรณีเปรียบประดุจแต่ละฉากแต่ละตอนของละครชีวิต ละครชีวิตที่เขียนบทด้วยกลไกและโครงสร้างทางสังคมทุนนิยม สร้างให้คนจนเล่นบทที่น่ารังเกียจของสังคมทุนนิยม

ปราชญ์ของทุนนิยมจึงมีคำกล่าวว่า “คนจนมักจะถูกเป็นเหยื่อของคนจนเสมอ” ใช่สิ! ถ้าคนจนจะมองหาเหยื่อ ก็มีแต่คนจนด้วยกันเท่านั้นที่จะเป็นเหยื่อได้ ส่วนคนรวยนั้น ล้วนมีเงิน มีอำนาจ มีความสามารถ มีอาวุธและบิوار ที่จะป้องกันตนเอง ยากที่จะตกเป็นเหยื่อของคนจน แต่ถ้าพิจารณาให้ไกลไปกว่าคำกล่าวนี้ อาดัม สมิธ นักปรัชญาเศรษฐศาสตร์ทุนนิยมก็กล่าวว่า คนในสังคมทุนนิยมจะรวยจะจนก็ขึ้นอยู่กับปริมาณแรงงานที่เขาควบคุมได้หรือซื้อหามาได้ เพราะฉะนั้น คนจนผู้ขายแรงงานก็คือเหยื่อของระบบที่คนรวยนำไปใช้สร้างความร่ำรวยให้ตนเอง ดังนั้น คนจนจึงตกเป็นเหยื่อของคนรวยมากกว่าตกเป็นเหยื่อของคนจนด้วยกัน

กรณีศึกษาต่างๆได้สะท้อนให้เห็นว่า คนจนกลุ่มใดที่ยากจน ด้วยสาเหตุของท่าทีต่อชีวิต สาเหตุจากการขาดปัจจัยการผลิต หรือสาเหตุจากความสัมพันธ์ที่เลื่อมล้ำ ภายใต้โครงสร้างของทุนนิยม

ในสังคมทุนนิยมที่คนชนชั้นบนกุมอำนาจรัฐอย่างเหนียวแน่น ยังไม่เคยเห็นกรณีประเทศใดที่สามารถลดความเหลื่อมล้ำได้อย่างมีนัยสำคัญ แต่ในประเทศทุนนิยมที่อำนาจรัฐถูกจัดสรรปันส่วนให้คนชั้นกลางและคนชั้นล่างมีส่วนในอำนาจรัฐ ประเทศนั้นก็จะสามารถลดความเหลื่อมล้ำลงได้อย่างมีนัยสำคัญ

ปัญหาความยากจนจึงไม่ได้จำกัดขอบเขตอยู่เพียงเรื่องรายได้ แต่มันมีปริมณฑลกว้างไกลไปถึง สิทธิและโอกาส อำนาจ และศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ด้วย ประวัติศาสตร์สังคมจากทุกประเทศยืนยันในสังขรณ์ว่า คนจนไม่เคยลดความยากจนลงได้โดยปราศจากการต่อสู้ ไม่ว่าจะเป็นการต่อสู้กับตัวเองและต่อสู้กับกลุ่มคนและชนชั้นที่ได้เปรียบและเอาเปรียบ

ตำนานการต่อสู้ดิ้นรนของคนจนไทยมีประวัติมายาวนาน หลายยุคหลายสมัย และเพื่ออนาคตที่ดีกว่า คนจนทั้งหลายมีแต่จะต้องต่อสู้ต่อไป เพื่อความเป็นไทและปากท้องของคนจนเอง

ในฐานะหัวหน้าโครงการ ผมขอขอบคุณนักวิจัยรุ่นใหม่ที่เป็นนักวิจัยกรณีศึกษาทุกท่าน ท่านทุกคนได้ปฏิบัติภารกิจเรื่องคนจนอย่างดียิ่ง ท่านคือผู้ถือคอมฉายที่สอดส่องให้เห็นคนจนในหีบในซอก ที่ก่อนหน้านี้ใครๆมักจะมองไม่เห็น ขอให้ทุกท่านจงเป็นมิตรที่ดีของคนจนและปรารถนาดีต่อคนจนตลอดไป

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ
หัวหน้าโครงการ

คำนำผู้เขียน

รายงานการศึกษาโครงการการศึกษาการพัฒนากระบวนการสวัสดิการสำหรับเด็กยากจนและด้อยโอกาสในเขตชายแดนไทย - กัมพูชา จ.สุรินทร์ ฉบับนี้จัดทำขึ้นจากการเข้าไปสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มย่อยกับกลุ่มเป้าหมายเด็กและเยาวชนในชุมชนเขตชายแดนไทย-กัมพูชา ในพื้นที่บ้านสนวน หมู่ที่ 3 ตำบลด่าน อ.กาบเชิง จ.สุรินทร์ ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ห่างจากเขตชายแดนประเทศกัมพูชาเพียง 3 กิโลเมตร การเข้าไปศึกษาครั้งนี้ก็เพื่อเรียนรู้สภาพชีวิต ปัญหา และความต้องการอันแท้จริงของกลุ่มเด็กยากจนและด้อยโอกาสในเขตชายแดนไทย - กัมพูชา จ.สุรินทร์ ซึ่งขึ้นชื่อว่าเป็นกลุ่มเด็กชายขอบ ชายตะเข็บ ห่างไกลความเจริญ ถูกหลงลืมจากคนภาครัฐเข้าไปเอาใจใส่ดูแลอย่างจริงจัง นอกจากนี้ศึกษาเพื่อให้ได้มาซึ่งรูปแบบในการแก้ไขปัญหาด้วยการช่วยเหลือกันเองของชุมชนชายแดน การเข้าถึงระบบบริการของรัฐ โอกาส ช่องทาง และรูปแบบในการให้ความช่วยเหลือที่มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล อีกทั้งนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเข้าสู่การพัฒนากระบวนการเกี่ยวกับเด็กยากจนและด้อยโอกาสในเขตพื้นที่ชายแดนไทย - กัมพูชา เพื่อกระตุ้นให้คนภาครัฐเกิดการวางแผนและบริการความช่วยเหลือแก่เด็กยากจนและด้อยโอกาสในเขตชายแดนไทย - กัมพูชาอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน

สำหรับเนื้อหาในรายงานฉบับนี้ ประกอบด้วย วรรณกรรม แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สถานการณ์ปัญหาเด็กเยาวชนภาคอีสานจากอดีต - ปัจจุบัน การดำเนินงานเป็นพิเศษเพื่อการพัฒนาเด็กตามปฏิญญาระดับโลก ว่าด้วยความอยู่รอด การปกป้อง และการพัฒนาเด็ก ข้อเรียกร้องจากเด็กเยาวชนอีสานต่อภาครัฐ ข้อมูลพื้นฐาน ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาวิจัย ประกอบด้วย ข้อมูลทั่วไปของบ้านสนวน สภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของเด็กในเขตชายแดนไทย-กัมพูชา สภาพปัญหาและความต้องการของเด็กในเขตชายแดนไทย-กัมพูชากระบวนการสวัสดิการ ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์และการเข้าถึงระบบสวัสดิการในระดับตำบล ความคิดเห็นและทัศนคติเกี่ยวกับเด็ก และข้อเสนอแนะจากการศึกษาวิจัย ซึ่งประกอบด้วย ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

ผู้ศึกษาวิจัย คาดหวังเป็นอย่างยิ่งว่ารายงานการศึกษาวิจัยฉบับนี้ คงจะอำนวยประโยชน์และมีมูลค่าเพิ่มจากการศึกษาวิจัยมาตลอดระยะเวลา 4 เดือน อันอาจจะก่อให้เกิดการนำแนวคิด ข้อมูล ที่ได้ไปเผยแพร่ต่อและได้รับการนำไปปฏิบัติอย่างจริงจังในอนาคต

นภาพร มนต์ทอง

บทคัดย่อ

ปัญหาด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง กระแสสื่อ และลัทธิบริโภคนิยม ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ ส่งผลกระทบให้เกิดความล่มสลายของครอบครัว สังคม ปัญหาเด็กและเยาวชน ในภาคอีสาน อีกทั้งค่านิยมหรือรูปแบบการเลี้ยงดูลูกของคนในสังคมยุคปัจจุบันก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อปัญหาเด็กและเยาวชนในภาคอีสาน กลไกการแก้ปัญหาของภาครัฐที่มุ่งเรื่องเศรษฐกิจเป็นหลัก ขาดการหยิบยกปัญหาเด็กเยาวชน ซึ่งเป็นประชากรพื้นฐานของสังคม สู่การแก้ไขปัญหาในระดับนโยบาย เป็นตัวกระตุ้นให้ปัญหาเด็กเยาวชนรุนแรงและขยายพื้นที่กว้างออกไป

เด็กยากจนและด้อยโอกาสในเขตชายแดนไทย-กัมพูชา เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาเหล่านั้นนอกจากนี้ยังมีปัญหาที่แตกต่างออกไปอีก อาทิเช่น ปัญหาเด็กถูกละเมิดสิทธิ ความด้อยโอกาสทางการศึกษา การรักษาพยาบาล ปัญหาภัยคุกคาม ความปลอดภัย และความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สิน งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพชีวิต สาเหตุสำคัญของปัญหา คุณภาพชีวิต รูปแบบการแก้ไขปัญหา การช่วยเหลือกันเองในชุมชน การเข้าถึงระบบสวัสดิการ ผลการวิจัยพบว่า

สภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของเด็กในเขตชายแดนนั้น พบว่า เด็กในเขตชายแดนเป็นกลุ่มเด็กยากจน พ่อแม่ประกอบอาชีพรับจ้าง ทำไร่ ลอกปอ เนื่องจากที่ดินไม่เหมาะสมกับการทำนา จึงต้องซื้อข้าวเพื่อไว้รับประทาน นอกจากนี้ที่ดินที่ทำกินอยู่เป็นที่นาเขตป่าสงวน ไม่มีเอกสารสิทธิ์ เด็กในเขตชายแดนจึงต้องทำงานรับจ้างเพื่อเพิ่มหารายได้ในการเลี้ยงชีพ และให้กับครอบครัว เด็กมองเห็นว่าการได้ช่วยแบ่งเบาภาระของพ่อแม่เป็นเรื่องที่สำคัญ และมองเห็นว่าอนาคตที่ดีคือ การมีงานที่มั่นคงและหารายได้ช่วยเหลือครอบครัว เด็กเหล่านี้ต้องการให้พ่อแม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ทำกิน ไม่ต้องออกไปรับจ้างนอกหมู่บ้าน ไม่ต้องเช่าที่ทำกิน ส่วนการดำเนินชีวิตได้รับอิทธิพลจากผู้ปกครองในรูปของความเป็นห่วง เนื่องจากเป็นพื้นที่เสี่ยงต่อความปลอดภัยสำหรับความยากลำบากที่เผชิญอยู่คือ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครอบครัว ด้านที่ดินทำกิน ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความมั่นคงทางด้านคุณภาพชีวิต

ด้านความรู้สึกต่อตนเองในเรื่องอำนาจต่อรอง พบว่า เด็กชายแดนไม่มีอำนาจต่อรองใดๆ เนื่องจากชีวิตขึ้นอยู่กับผู้ใหญ่ ด้วยภาวะทางสังคมที่เป็นเด็กและอยู่ในพื้นที่เสี่ยง

ด้านความสัมพันธ์เชิงอำนาจนั้น เด็กชายแดนมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับคณะกรรมการหมู่บ้านในเชิงลบ เนื่องจากคณะกรรมการหมู่บ้านไม่ได้รับฟังความคิดเห็นของเด็ก

ด้านการวิเคราะห์วงจรความทุกข์ยาก พบว่า พื้นฐานปัญหาหรือจุดกำเนิดของปัญหาคือปัญหาความยากจนอันเนื่องมาจากการที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง จึงต้องออกไปใช้แรงงานก่อนวัยอันสมควร ส่งผลต่อเนื่องไปยังการดำเนินชีวิตที่ต้องขาดความอบอุ่น ต้องใช้แรงงาน อนาคตไม่มั่นคง

ด้านปัญหาและความต้องการ พบว่า เด็กชายแดนมีปัญหาในการเดินทางไปเรียนหนังสือและการไปรับบริการด้านการสาธารณสุขและอื่นๆ เนื่องจากมีระยะทางไกลและการคมนาคมไม่สะดวก ไม่มีรถโดยสารประจำทาง ปัญหาไม่มีที่ดินทำกินและที่ทำกินไม่เหมาะสมกับการปลูกข้าว เกิดปัญหาความยากจน ทำให้ต้อง

เสียเวลาเรียนเพื่อช่วยพ่อแม่ทำงานเพื่อเพิ่มค่าตอบแทน ไม่มีสถานที่นันทนาการและออกกำลังกายที่ได้มาตรฐาน ทำให้เด็กใช้เวลาว่างในการทำงานเกินวัย

สำหรับข้อเสนอแนะ มีดังนี้ ด้านที่ดินทำกิน ควรมีการจัดสรรที่ทำกิน ด้านการศึกษา ควรมีนโยบายการเรียนฟรีถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ด้านสาธารณสุข ควรขยายการจัดตั้งอนามัยให้ครบทุกหมู่บ้านตามเขตชายแดน ด้านอาชีพควรส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์พัฒนาอาชีพ ด้านความปลอดภัยควรเสริมกำลังตำรวจชายแดนในเขตพื้นที่พิเศษ ด้านงบประมาณควรขยายงบประมาณท้องถิ่นเป็นระดับหมู่บ้าน ด้านนันทนาการควรส่งเสริมการกีฬาและอุปกรณ์สำหรับเด็ก ด้านชุมชนควรมีหน่วยงานดูแลเรื่องความสะดวกในการรับสาธารณูปโภค ด้านสิ่งแวดล้อม ควรส่งเสริมให้ชุมชนดูแลป่าเป็นป่าชุมชน

สารบัญ

คำนำสกว.

คำนำหัวหน้าโครงการ

คำนำผู้เขียน

บทคัดย่อ

สารบัญ

สารบัญตาราง

หน้า

บทที่ 1 บทนำ

1

1.1 สภาพทั่วไป

1

1.2 ปรากฏการณ์ที่นำไปสู่ประเด็นการศึกษา

1

1.3 วัตถุประสงค์ในการศึกษา

4

1.4 ขอบเขตการศึกษา

4

1.5 วิธีการศึกษา

6

1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

7

บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม

2.1 สถานการณ์ปัญหาเด็กเยาวชนภาคอีสานจากอดีต – ปัจจุบัน

10

2.2 การดำเนินงานเป็นพิเศษเพื่อการพัฒนาเด็ก ตามปฏิญญาระดับโลก

ว่าด้วยความอยู่รอด การปกป้อง และการพัฒนาเด็ก

15

2.3 ข้อเรียกร้องจากเด็กเยาวชนอีสานต่อภาครัฐ

19

2.4 ข้อมูลพื้นฐาน ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

21

2.5 แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

26

บทที่ 3 ผลการศึกษา

3.1 ข้อมูลทั่วไป

32

3.2 สภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของเด็กในเขตชายแดนไทย-กัมพูชา

33

3.3 การเข้าถึงทรัพยากร

38

3.4 ระบบสวัสดิการ ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ และการ

เข้าถึงระบบสวัสดิการในระดับตำบล

39

3.5 สภาพปัญหาและความต้องการของเด็กในเขตชายแดนไทย – กัมพูชา

49

สารบัญ (ต่อ)

บทที่ 4 สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	
4.1 ภูมิหลัง	52
4.2 สรุปและอภิปรายผลการศึกษา	53
4.3 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ	58
 บรรณานุกรม	 68
 ภาคผนวก	 70
- บทสัมภาษณ์	71
- ผลการสนทนากลุ่มย่อย(Focus Group)	84

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
ตารางที่ 1 แสดงจำนวนครัวเรือนของแต่ละหมู่บ้านในตำบลด่าน	22
ตารางที่ 2 แสดงจำนวนประชากรเด็ก (จำแนกตามปีเกิด)	24
ตารางที่ 3 แสดงข้อมูลด้านการศึกษา	42
ตารางที่ 4 แสดงการเข้ารับบริการด้านสาธารณสุข	44
ตารางที่ 5 แสดงประเภทโรคที่เกิดกับเด็ก	44
ตารางที่ 6 แสดงข้อมูลเด็กที่ได้รับวัคซีนป้องกันโรคอายุต่ำกว่า 6 ปี	45
ตารางที่ 7 แสดงการใช้แรงงานเด็ก	46
ตารางที่ 8 แสดงสวัสดิการสำหรับเด็ก	47
ตารางที่ 9 แสดงความสัมพันธ์สภาพความเป็นอยู่และปัญหา กับระบบสวัสดิการที่ได้รับ	56
ตารางที่ 10 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการสวัสดิการที่เหมาะสม และกลไกการบริหารจัดการเพื่อเข้าถึงเด็กชายแดน	58

บทที่ 1

บทนำ

1.1 สภาพทั่วไป

สถานการณ์ปัญหาเด็กในชุมชนอีสาน ส่วนใหญ่เกิดจากผลกระทบทางด้านปัญหาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง กระแสสื่อในโลกยุคโลกาภิวัตน์ และปัญหาการเลี้ยงดูในครอบครัว ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ได้ส่งผลให้เกิดเป็นปัญหาระยะยาวในกลุ่มเด็กในภาคอีสาน ไม่ว่าจะเป็นเด็กยากจนที่เพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อยๆ เด็กติดยาเสพติด เด็กขาดโอกาสทางการศึกษา เด็กเร่ร่อน เด็กติดเชื้อ HIV เด็กฉันทัวเองเข้าสู่กระบวนการขายบริการทางเพศ เด็กกำพร้า เด็กถูกทอดทิ้งและเด็กพิการ ซึ่งไม่ได้รับการแก้ไขและพัฒนาอย่างจริงจังจากภาครัฐ โดยที่ผ่านมา รัฐมุ่งเน้นที่จะพัฒนาและแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับภูมิภาค โดยลืมนองว่าเด็กด้อยโอกาสทางสังคมเหล่านี้เป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการพัฒนาประเทศที่ผิดพลาด กระทั่งปัญหาเด็กยากจนและด้อยโอกาสทางสังคมในภาคอีสานได้ทวีความรุนแรง และขยายพื้นที่ปัญหาครอบคลุมทั่วทุกจังหวัดของภาคอีสาน ซึ่งแต่ละพื้นที่สภาพปัญหาที่มีความรุนแรงแตกต่างกันออกไป

ปัญหาเด็กยากจนและด้อยโอกาสทางสังคมในเขตชายแดนไทย – กัมพูชา จ.สุรินทร์นั้น นอกจากได้รับผลกระทบจากสภาพปัญหาที่กล่าวมาแล้ว ยังมีปัญหาในเรื่องของสิทธิ เช่น เด็กไม่มีชื่อในทะเบียนบ้าน เด็กเข้าโรงเรียนไม่ได้ เด็กไม่ได้รับการรักษาพยาบาล เด็กไม่ได้รับสิทธิบัตรในการเป็นคนไทย เด็กไม่สิทธิในการออกนอกพื้นที่ เด็กไม่ได้รับการคุ้มครองจากภาครัฐ เป็นต้น นับเป็นปัญหาที่เด็กในเขตชายแดนได้รับผลกระทบมากที่สุด ซึ่งจะแตกต่างจากกลุ่มเด็กในเขตพื้นที่อื่นๆ นอกจากนั้นคนในสังคมหรือภาครัฐมองว่าเด็กกลุ่มนี้เป็นเด็กที่มาจากครอบครัวที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในแถบชายแดนประเทศไทย รัฐจึงไม่ให้ความสำคัญเข้ามาช่วยเหลือ ดูแล ในเรื่องของสวัสดิการ และพัฒนาคุณภาพชีวิตเท่าที่เด็กเหล่านี้ควรจะได้รับ ทั้งในอดีตที่ผ่านมาและกำลังประสบปัญหาอยู่ในปัจจุบัน จึงมีความสำคัญอย่างที่จะต้องมีการศึกษาคุณภาพชีวิตเด็กยากจนและด้อยโอกาสในเขตชายแดนดังกล่าว ในด้านคุณภาพชีวิต ระบบสวัสดิการต่าง ๆ ที่มีอยู่และความต้องการในอนาคต

1.2 ปรากฏการณ์ที่นำไปสู่ประเด็นการศึกษา

ชุมชนชายแดน หรืออาจเรียกว่า ชุมชนรอยต่อทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศ จึงมีการผสมผสานของวัฒนธรรมของประเทศที่มีชายแดนติดต่อกัน ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนตามเขตชายแดน คือ

การอยู่ติดกับเขตแดนระหว่างประเทศ เป็นการถ่ายทอดการที่ผู้ก่อการร้ายจะหลบหนีข้ามแดน ซึ่งเจ้าหน้าที่ป้องกันความปลอดภัยไม่สามารถดำเนินการจับกุมโจรก่อการร้ายที่ข้ามเขตแดนได้ ประกอบกับสภาพชุมชนที่เป็นชายขอบของการพัฒนา ห่างไกลจากการพัฒนาและอำนาจของรัฐส่วนกลาง การบริการจากรัฐส่วนกลางเข้าไปไม่ถึง แม้กระทั่งการสำรวจข้อมูลพื้นฐานสภาพครอบครัวจากการเก็บข้อมูลโดยบัณฑิตอาสาประจำองค์การบริหารส่วนตำบล สังกัดกรมประชา-สงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม (พ.ศ. 2542) ชุมชนบ้านสนวนยังเป็นชุมชนที่ตกสำรวจ (สัมภาษณ์ สมาชิกชุมชน วันที่ 18 พ.ย. 2544) จึงมีการเปลี่ยนสมมติฐานเนื่องจากสภาพบังคับดังกล่าว เป็นปัญหาที่กระทบต่อความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สินจากการเปลี่ยนสมมติฐานตามแนวตะเข็บชายแดน ย่อมมีผลกระทบต่อเด็กและเยาวชนด้วย

ชุมชนชายแดน เป็นชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานตามชายขอบของประเทศ ซึ่งราษฎรอพยพเข้ามาอยู่อาศัยเพื่อแสวงหาที่ดินทำกินใหม่ เนื่องจากที่ดินทำกินเดิมไม่เพียงพอ (สัมภาษณ์ สมาชิกชุมชน วันที่ 18 พ.ย. 2544) และไม่ได้รับความสนใจจากรัฐบาลส่วนกลางในการดำเนินการจัดสรรที่ดินทำกิน จึงเป็นปัญหาด้านความมั่นคงในที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ย่อมมีผลกระทบต่อการศึกษาที่ทำกินของเด็กและเยาวชนที่จะเติบโตในอนาคต

ความห่างไกลและความยากลำบากของการคมนาคมมีผลกระทบต่อการศึกษาถึงบริการของรัฐ ในหลายด้าน เช่น เด็กไม่มีใบเกิด ครุฑเรือนไม่มีทะเบียนบ้าน ตลอดจนถึงความยากลำบากในการเดินทางไปสถานพยาบาล รวมกับปัญหาในด้านความปลอดภัยในการเดินทาง ทำให้ปัญหาทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้น

จุดผ่อนปรนชายแดนไทย-กัมพูชา ช่องจอม อำเภอกาบเชิง ติดกับอำเภอโศภนบุรี ประเทศกัมพูชา มีบ่อนการพนันขนาดใหญ่ (คาสโน) ตั้งอยู่ มีประชาชนทั้งในจังหวัดสุรินทร์และจังหวัดอื่น ๆ เดินทางไปเล่นการพนันจำนวนมาก ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม มีผลต่อการขัดเกลาทางสังคมและวัฒนธรรม และทำให้วงจรทางเศรษฐกิจของชุมชนใกล้เคียงเปลี่ยนแปลงไปจากวงจรเศรษฐกิจดั้งเดิม อย่างรวดเร็ว ชุมชนใกล้เคียงตั้งรับไม่ทัน ย่อมส่งผลกระทบต่อเด็กและเยาวชนอย่างแน่นอน

ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ เป็นตำบลที่ตั้งอยู่ติดกับจุดผ่อนปรน ชายแดน ไทย - กัมพูชา มีปัญหาในชุมชน ซึ่งสามารถแยกออกเป็น ปัญหาในแต่ละด้าน ดังนี้

1.2.1 ปัญหาเด็กและเยาวชน ส่วนมากเด็กและเยาวชนในชุมชนมีปัญหาในด้านความพร้อมทางด้านร่างกายเนื่องจากสภาพครอบครัวที่ยากจน เกิดปัญหาเด็กขาดสารอาหาร เด็กไม่ได้รับอาหารที่ครบสมบูรณ์ ปัญหาด้านอารมณ์และด้านจิตใจของเด็กและเยาวชน เด็กมีพัฒนาการที่ช้า เด็กขาดการอบรมที่ดีจากครอบครัว

1.2.2 ปัญหาคนพิการ ในตำบลด่านยังไม่มีแผนพัฒนาผู้พิการ ปัญหาคนพิการที่พบส่วนมากเป็นปัญหาในเรื่องของอาชีพที่เหมาะสมกับสภาพความพิการ คนพิการไม่ได้รับการช่วยเหลือจากภาครัฐอย่างเพียงพอกับความต้องการ และยังมีคนพิการบางส่วนในตำบลไม่ได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐอย่างจริงจัง

1.2.3 ปัญหายาเสพติด ในตำบลด่านมีเด็กเยาวชนบางส่วนที่ติดยาเสพติด ซึ่งการแพร่ระบาดของยาเสพติดเกิดจากสภาพพื้นที่ของตำบลด่านที่ติดกับชายแดนประเทศกัมพูชา ทำให้มีความง่ายต่อการขนย้ายนำยาเสพติดเข้ามาในพื้นที่ตำบลด่านและสามารถหาซื้อยาเสพติดได้ง่าย ปัญหาขาดการกวดขันที่เข้มงวดจากหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบ ขาดความร่วมมือจากประชาชนในหมู่บ้าน นอกจากนี้ปัญหาสถานที่เล่นกีฬาและออกกำลังกายสำหรับเด็กเยาวชนไม่เพียงพอ เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เด็กเยาวชนใช้เวลาว่างไปในทางที่ไม่เหมาะสม

1.2.4 ปัญหาที่อยู่อาศัย ประชาชนในตำบลด่านบางครอบครัวมีปัญหาเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ซึ่งมีสภาพที่ไม่แข็งแรงทำให้เกิดปัญหาที่อยู่อาศัยชำรุดเสียหายในช่วงฤดูฝน ครอบครัวมีฐานะยากจนขาดเงินทุนในการจัดซื้อวัสดุก่อสร้างที่ได้คุณภาพเพียงพอที่จะสร้างที่อยู่อาศัยให้แข็งแรง

1.2.5 ปัญหาแหล่งน้ำบริโภค-อุปโภค ชาวบ้านในบางหมู่บ้านของตำบลด่านขาดน้ำดื่ม ซึ่งไม่เพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปี เนื่องจากไม่มีอุปกรณ์ในการเก็บกักน้ำฝนไว้สำหรับบริโภค ไม่มีแหล่งน้ำที่สะอาดถูกสุขลักษณะ มีปัญหาในเรื่องการจัดสรรแหล่งน้ำที่พอเพียงต่อการอุปโภคสำหรับหมู่บ้าน แหล่งน้ำประปาไม่ทั่วถึงทุกหมู่บ้าน และแหล่งน้ำที่ใช้อุปโภคไม่สะอาดทำให้เกิดปัญหาต่อสุขภาพอนามัย

1.2.6 ปัญหาด้านสาธารณสุข ชาวบ้านในตำบลด่านขาดความรู้เกี่ยวกับเรื่องการป้องกันการแพร่ระบาดของและการรักษาโรคฉี่หนู ปัญหาขาดความรู้เกี่ยวกับการป้องกันการแพร่ระบาดของไข้เลือดออกในฤดูฝน ปัญหาชาวบ้านบางส่วนยังไม่มีห้องส้วมที่ถูกสุขลักษณะอนามัย ทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับโรคทางเดินอาหารเป็นส่วนใหญ่

1.2.7 ปัญหาการศึกษา เด็กเยาวชนในตำบลด่านขาดความพร้อมในด้านวุฒิภาวะทางร่างกายและสติปัญญา มีการพัฒนาการทางอารมณ์ช้ากว่าเด็กทั่วไป ไม่มีสถานศึกษาตลอดจนศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่เพียงพอทุกหมู่บ้าน โรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขาดสื่อ การเรียน การสอน ที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาการให้เหมาะสมสำหรับเด็ก

1.2.8 ปัญหาขยะมูลฝอย เนื่องจากพื้นที่ตำบลด่านมีตลาดบริเวณจุดผ่อนปรนช่องจอม-โอรส์เมธิต ทำให้มีปัญหาเรื่องการทิ้งขยะ ซึ่งยังไม่มีระบบการจัดเก็บและระบบการกำจัดขยะมูลฝอยที่ถูกวิธี

1.2.9 ปัญหาการท่องเที่ยว ยังไม่มีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาส่งเสริม การบริการ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมบริเวณตลาดและบริเวณช่องจอม-โอรส์เมธิต เพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง

1.2.10 ปัญหาความเข้มแข็งของชุมชน เนื่องจากเขตพื้นที่ตำบลด้านเป็นพื้นที่ชายแดนติดกับประเทศกัมพูชา ซึ่งมีปัญหาเกี่ยวกับความไม่สงบเรียบร้อยภายในแต่ละหมู่บ้าน เช่น การปล้นสะดมจากโจรเขมร ซึ่งมีอยู่บ่อยๆ ทำให้ชาวบ้านและเด็กเล็กในพื้นที่ของตำบลด้านมีปัญหาความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สิน และนอกจากนี้ในพื้นที่ตำบลด้านไม่มีสถานตำรวจมารับความปลอดภัยของชาวบ้าน

ปรากฏการณ์ที่นำมากล่าวทั้งหมดเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนชายแดนไทย- กัมพูชา นำไปสู่ประเด็นการศึกษา กรณี การพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับเด็กด้อยโอกาสในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา

1.3 วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1 เพื่อศึกษาสภาพชีวิตและสาเหตุสำคัญของปัญหาคุณภาพชีวิตกลุ่มเด็กยากจนและด้อยโอกาสในเขตชายแดนไทย - กัมพูชา จ.สุรินทร์

2 เพื่อศึกษารูปแบบในการแก้ไขปัญหา ด้วยการช่วยเหลือกันเองของชุมชนชายแดน องค์การพัฒนาเอกชน และภาคเอกชนอื่นๆ

3 เพื่อศึกษาถึงปัญหาของเด็กในเขตพื้นที่ชายแดน ในการเข้าถึงระบบบริการของรัฐ โอกาส ช่องทาง และรูปแบบในการให้ความช่วยเหลือที่มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล

4 เพื่อพัฒนาระบบข้อมูลเกี่ยวกับเด็กยากจนและด้อยโอกาสในเขตพื้นที่ชายแดนไทย - กัมพูชา นำไปสู่การวางแผนและบริการความช่วยเหลือแก่เด็กยากจนและด้อยโอกาสในเขตพื้นที่ชายแดนไทย - กัมพูชา

1.4 ขอบเขตการศึกษา

1.4.1 กลุ่มเป้าหมาย

เด็กและเยาวชนในชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ หน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง เช่น สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ตำรวจตระเวนชายแดน ครู เจ้าหน้าที่อนามัย เป็นต้น

1.4.2 พื้นที่ศึกษา

ตำบลด้าน อ.กาบเชิง จ.สุรินทร์ มีจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด 14 หมู่บ้าน ได้แก่

- 1) หมู่ 1 บ้านด่าน1
- 2) หมู่ 2 บ้านโจรก
- 3) หมู่ 3 บ้านสนวน
- 4) หมู่ 4 บ้าน กระหม

- 5) หมู่ 5 บ้านเกษตรถาวร
- 6) หมู่ 6 บ้านโพหนอง
- 7) หมู่ 7 บ้านหนองสมบูรณ์
- 8) หมู่ 8 บ้านนาเวียง
- 9) หมู่ 9 บ้านโคกเจริญ
- 10) หมู่ 10 บ้านปลัดญาติ
- 11) หมู่ 11 บ้านธาตุน้อย
- 12) หมู่ 12 บ้านโนนสำราญ
- 13) หมู่ 13 บ้านห้วยปาง
- 14) หมู่ 14 บ้านด่าน 14
- 15) หมู่ 15 บ้านนาจำปา-แสงอรุณ

การเลือกพื้นที่ศึกษาเชิงลึก เนื่องจากมีจำนวนหมู่บ้านมากถึง 15 หมู่บ้าน ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาเชิงลึกเพียง 1 หมู่บ้าน คือ บ้านสนวน หมู่ที่ 3 ต.ด่าน อ.กาบเชิง จ.สุรินทร์ โดยมีเกณฑ์การเลือกชุมชนในการศึกษา ดังนี้

- 1) เป็นหมู่บ้านที่มีวัฒนธรรมที่หลากหลาย เห็นได้จากการใช้ภาษาพูด 3 ภาษา ได้แก่ ภาษาเขมร ลาว และกวย นั่นคือ ชุมชนที่ศึกษาประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ 3 ชาติพันธุ์
 - 2) เป็นหมู่บ้านที่อยู่ติดกับเขตชายแดนประเทศกัมพูชามากที่สุด กล่าวคือ มีระยะทางเพียง 3 กิโลเมตร จากหมู่บ้านถึง อำเภอโพนพิสัย ประเทศกัมพูชา
 - 3) เป็นหมู่บ้านที่มีขนาดเหมาะสมกับการศึกษา กล่าวคือ มีจำนวนครัวเรือนไม่มากและไม่น้อยเกินไป ซึ่งบ้านสนวน มีจำนวนครัวเรือนที่อาศัยอยู่จริงจำนวน 187 ครัวเรือน นับว่าเหมาะสมในการศึกษาเชิงลึกที่สามารถศึกษาได้ครอบคลุมบริบทของชุมชน
 - 4) เป็นหมู่บ้านที่เคยผ่านประสบการณ์ การป้องกันภัยในภาวะสงคราม
- จากเกณฑ์ในการเลือกชุมชน ที่กล่าวมา นับได้ว่าบ้านสนวน หมู่ที่ 3 ต.ด่าน อ.กาบเชิง จ.สุรินทร์สามารถเป็นตัวแทนชุมชนชายแดนไทย - กัมพูชาได้

1.4.3 ประเด็นในการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสัมภาษณ์กลุ่มในพื้นที่ศึกษา โดยมีประเด็นการศึกษา ดังนี้

- 1) ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน
- 2) ข้อมูลด้านสาธารณสุขของชุมชน
- 3) ข้อมูลด้านการศึกษาของชุมชน
- 4) ข้อมูลการใช้แรงงานและสวัสดิการสังคม
- 5) ข้อมูลด้านสิทธิและสวัสดิภาพ

- 6) ข้อมูลแผนงานด้านเด็กและเยาวชนจาก อบต.
- 7) การประเมินตนเอง ได้แก่ ตำแหน่งทางสังคม ความหมายของชีวิต ความมั่งหวัง และการมีอิทธิพลต่อบุคคลอื่น
- 8) การวิเคราะห์ความยากลำบากที่เขาเผชิญอยู่
- 9) ความรู้สึกในเรื่องอำนาจต่อรอง
- 10) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ
- 11) วงจรความทุกข์ยาก

1.5 วิธีการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Methods) โดยมีระเบียบวิธีการศึกษาในรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.5.1 วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสัมภาษณ์กลุ่ม ในการศึกษานี้ โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างเด็กและเยาวชนให้ครอบคลุมถึง ประเภทของปัญหาที่ต้องได้รับสวัสดิการ ความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องได้รับสวัสดิการ กระจายให้ครอบคลุมทุกช่วงอายุ ตั้งแต่ 0 – 18 ปี และผู้นำชุมชน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผู้ปกครองของเด็ก เจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐส่วนท้องถิ่น เช่น สมาชิกองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น (อบต.) ครู ตำรวจตระเวนชายแดน (ตชด.) เป็นต้น ซึ่งกลุ่มตัวอย่างสามารถเป็นตัวแทนของเด็กในชุมชน และ สมาชิกในชุมชนได้

1.5.2 วิธีการเก็บข้อมูล

- 1) ศึกษาและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อศึกษา จากรายงาน เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Literacy review)
- 2) การสังเกตการณ์ทั่วไปในพื้นที่ ศึกษา
- 3) สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยแบ่งกลุ่มเป้าหมายออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่
 - อายุ 0 – 14 ปี จำนวน 5 คน
 - อายุ 15 – 18 ปี จำนวน 5 คน
- 4) จัดการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) กลุ่มเป้าหมาย 5-10 คน จำนวน 1 ครั้ง โดยใช้กระบวนการระดมพลังสร้างสรรค์ อย่างมีส่วนร่วม (AIC)

1.5.3 ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล

- 1) ติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ที่จะไปเก็บรวบรวมข้อมูลและสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย เช่น อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน อสม. เพื่อขอคำแนะนำและช่วยเหลือให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความสะดวกและรวดเร็ว
- 2) ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการเก็บรวบรวมข้อมูลและการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย แก่ผู้นำชุมชนในหมู่บ้านเป้าหมาย
- 3) หลังจากนั้นผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล สัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย และจัดสนทนากลุ่มย่อย เมื่อได้ข้อมูลทั้งหมดแล้ว จึงนำมาวิเคราะห์และสรุปเป็นรูปเล่ม

1.5.4 แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

- 1) เอกสาร สื่อสิ่งพิมพ์ ที่เกี่ยวข้อง
- 2) รายงานการวิจัย
- 3) รายงานภาคสนาม
- 4) รายงานผลการดำเนินงาน
- 5) รายงานการประชุมที่เกี่ยวข้อง
- 6) สังเกตจากพื้นที่
- 7) สัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง

1.5.5 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเชิงคุณภาพ

- 1) ตัวของผู้วิจัยเอง ในการบันทึก การสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มย่อย และการจัดรวบรวมข้อมูล
- 2) แบบบันทึกการสังเกต การสัมภาษณ์
- 3) เครื่องบันทึกเสียง
- 4) เอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เอกสารสรุปการสัมมนา เอกสารสรุปประชุม เอกสารรายงานของหน่วยงานราชการ ที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน

1.5.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

โดยวิธีพรรณนาจากเอกสารและแบบบันทึก

1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพชีวิตและวิถีชีวิต หรือการดำเนินชีวิตของกลุ่มเด็กยากจนและด้อยโอกาสทางสังคมในเขตชายแดน ไทย - กัมพูชา จ.สุรินทร์

2. เด็กยากจนและด้อยโอกาสในเขตชายแดนไทย – กัมพูชา มีแนวทางและช่องทางในการเข้าถึงสวัสดิการของรัฐประเภทและรูปแบบต่างๆ ตลอดจนถึงการมีช่องทางขอรับการสนับสนุนการจัดระบบสวัสดิการกันเองและการบริการจากภายนอก

3. แนวทาง และ รูปแบบในการจัดการปัญหาเด็กยากจนและด้อยโอกาสทางสังคมโดยชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน ภาครัฐและภาคเอกชนอื่นๆ

4. เครือข่ายแลกเปลี่ยนทางด้านวิชาการและข้อมูลผู้ด้อยโอกาสในสังคมไทย ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม เพื่อศึกษาการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับเด็กยากจน และเด็กด้อยโอกาสในเขตชายแดนไทย - กัมพูชา จ.สุรินทร์ ครอบคลุมในทุกด้านของชุมชนไม่ว่าจะเป็นด้าน สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง นับจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-7 รัฐเน้นการลงทุน กระจายการพัฒนาไปสู่ทุกภูมิภาคและมุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อตอบสนองภาคอุตสาหกรรม ทำให้เกิดการเจริญเติบโตเป็นเมือง เกิดขึ้นตามเมืองใหญ่ในทุกภูมิภาคต่างๆ ที่กระจายจากศูนย์กลางที่มีทิศทางการเจริญเติบโตเหมือนกรุงเทพฯ การศึกษาตลอดช่วงแผนฯที่ 1-7 จัดการศึกษามุ่งเน้นการสร้างคนเพื่อให้เข้าสู่ตลาดแรงงาน ตั้งแต่เข้าสู่การเรียนในระบบแล้วจบออกไปเป็นแรงงานในโรงงานตามศูนย์กลางความเจริญ ในภูมิภาคต่างๆ การเข้าสู่กรุงเทพฯ ทำให้เกิดปัญหาชุมชนล่มสลาย ขาดการพึ่งพา ผู้ที่เข้าไปเป็น แรงงาน ในเมืองมีการรับเอาวัฒนธรรม ค่านิยมเมือง ครอบครัวยากจนความอบอุ่น เด็กขาดที่พึ่งพา ไม่เข้าใจเรื่องเพศ เด็กชายเสพยาเสพติด เด็กหญิงเข้าสู่กระบวนการค้าทางเพศ ปัญหาที่ตามมา คือ ปัญหาค่านิยมพุ่มเฟิย บริโภคนิยม ยาเสพติด เอดส์ เด็กพิการ (เครือข่ายองค์กรพัฒนาด้านเด็กภาคอีสาน, เอกสารสรุปการสัมมนา "แนวคิด ทิศทาง การพัฒนาเด็กภาคอีสาน ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9" 25 เมษายน 2543) จนกระทั่งเข้าสู่แผนฯ ฉบับที่ 8 รัฐปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์ โดยเอาคนเป็นศูนย์กลาง เปิดโอกาสให้คน เข้ามามีส่วนร่วมในการคิดแผน มีการวางแผนคิดและยุทธศาสตร์ร่วมกันในการพัฒนาประเทศ เน้นกระบวนการ ทำงานไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม แผนฯ 8 ให้อุทธศาสตร์ในการพัฒนาคน สภาพแวดล้อมของสังคม การเสริมสร้างศักยภาพการพัฒนาภูมิภาคในชนบท ยุทธศาสตร์ในการเสริมสร้างสมรรถนะทางเศรษฐกิจ การ จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาประชาธิปไตยและการบริหารจัดการเพื่อการเปลี่ยนแปลง หลังเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ รัฐบาลได้ปรับแผนฯ8 เนื่องจากสภาพปัญหาโครงสร้างไม่ได้รับการแก้ไขอย่างจริงจัง ระบบเศรษฐกิจและการเมืองมีลักษณะรวมศูนย์ยังอยู่ในภาวะเสี่ยง ภาวะการพึ่งพาเงินตราต่างประเทศ ความไม่พร้อมทางด้านตัวคน ระบบสถาบัน กลไกและวิธีการทำงานยึดติดกับระบบแบบเก่า ไม่สามารถรองรับกระแสโลกาภิวัตน์และสภาพแวดล้อมสังคมสมัยใหม่ได้ รวมถึงพฤติกรรมบริโภคเน้นวัตถุนิยม เป็นผล พวงให้เกิดการผลักดันให้แรงงานในเมืองกลับคืนสู่บ้านเกิดในชนบท และได้นำเอาวัฒนธรรม ค่านิยมเมือง และปัญหาต่าง ๆ เข้าสู่ชนบทด้วย

ในการศึกษาการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับเด็กยากจนและด้อยโอกาสในเขตชายแดนไทย - กัมพูชา ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

2.1 สถานการณ์ปัญหาเด็กเยาวชนภาคอีสานจากอดีต - ปัจจุบัน

2.2 การดำเนินงานเป็นพิเศษเพื่อการพัฒนาเด็ก ตามปฏิญญาระดับโลกว่าด้วยความอยู่รอด การปกป้อง และการพัฒนาเด็ก (World Declaration on the Survival Protection and Development of Children)

2.2.1 การจัดสรรทรัพยากรและงบประมาณเพื่อเด็ก

- 2.2.2 ด้านการสาธารณสุข
- 2.2.3 ด้านการศึกษา
- 2.2.4 ด้านเด็กในภาวะยากลำบาก
- 2.2.5 การดำเนินงานตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก
- 2.2.6 สถานภาพเด็กหญิงและสตรี
- 2.3 ข้อเรียกร้องจากเด็กเยาวชนอีสานต่อรัฐ
- 2.4 ข้อมูลพื้นฐานตำบลด่าน อ.กาบเชิง จ.สุรินทร์
- 2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 สถานการณ์ปัญหาเด็กเยาวชนภาคอีสานจากอดีต – ปัจจุบัน

การศึกษา การพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับเด็กยากจนและด้อยโอกาสในเขตชายแดนไทย – กัมพูชา จำเป็นต้องศึกษาทบทวน สถานการณ์ปัญหาของเด็กเยาวชนภาคอีสาน เพื่อเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่ การพัฒนาระบบสวัสดิการ ที่มีฐานความเป็นจริงจากสถานการณ์และบทเรียนที่เกิดขึ้น ผู้วิจัยได้ทบทวน สถานการณ์ปัญหาเด็กเยาวชนในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ปัญหาจากกระแสสิทธิประโยชน์ ปัญหาคนด้อยโอกาสไม่ได้รับการพัฒนา ปัญหาความยากจน ปัญหายาเสพติด ปัญหาเอดส์ ปัญหาคนพิการยังไม่ได้ได้รับการพัฒนาอย่างทั่วถึง ปัญหาการละเมิดสิทธิเด็ก ปัญหาเด็กขาดการศึกษาและอาชีพที่มั่นคง ปัญหาวัยรุ่นขาดแนวทาง และ ปัญหาภัยสงคราม ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

2.1.1 ปัญหากระแสสิทธิประโยชน์

จากกระแสสิทธิประโยชน์ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมหลายด้าน โดยเฉพาะ ต่อเด็กและเยาวชน สภาพสังคมที่ทุกคนต่างต้องทำมาหากินทำให้ผู้ปกครองไม่มีเวลาดูแลลูก นำไปสู่ปัญหา ช่องว่างระหว่างวัยระหว่างผู้ปกครองกับเด็ก ปัญหาเด็กเข้าสู่กระบวนการขายบริการทางเพศทั้งหญิงและชาย (เครือข่ายองค์กรพัฒนาด้านเด็กภาคอีสาน อ้างแล้ว) สาเหตุที่เป็นแรงผลักดันให้เกิดการขายบริการ ที่เกิด จากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ครอบครัวยากจน ความอบอุ่น แยกกันอยู่ การย้ายจากการนำเสนอสื่อบางประเภท และสถานศึกษาที่ไม่ได้เอาใจใส่ดูแล ทำให้เกิดการคบเพื่อนและชักนำไปสู่กระบวนการขายบริการ

ปัญหาจากกระแสสิทธิประโยชน์ กระจายจากศูนย์กลาง ออกสู่ภูมิภาค ในภาคอีสานจังหวัดต่าง ๆ ทั้งที่เป็นศูนย์กลางของภาค เช่น จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดนครราชสีมา และศูนย์กลางระดับ 2 , 3 ของภาค เช่น จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดอุดรธานี จังหวัดสุรินทร์ เป็นต้น ได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ด้านหนึ่งเพื่อให้ ทัดเทียมกับเมืองหลวง สร้างช่องทางให้กับกลุ่มทุนระดับจังหวัด และอีกด้านหนึ่ง เพื่อเป็นแหล่งถ่ายเทสินค้า เพื่อการบริโภคส่วนเกินจากเมืองหลวงออกสู่ภูมิภาค

ในเขตชายแดน โดยเฉพาะชายแดนไทย – กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ เป็นช่องทางของการแพร่กระจาย กระแสวิถีบริโภคนิยมข้ามประเทศไปยังประเทศกัมพูชาได้เป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากการเปิดจุดผ่อนปรน ชายแดนไทย – กัมพูชา บริเวณช่องจอม อ.กาบเชิง เพื่อถ่ายเทสินค้า การเปิดบ่อนการพนันขนาดใหญ่ (คาสิโน) ในเขตประเทศกัมพูชาเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้วงจรทางเศรษฐกิจนอกระบบไหลเวียนอย่างเข้มข้น ส่งผลกระทบต่อชุมชนชายแดนที่ปรับตัวไม่ทันกับการไหลป่าของกระแสวิถีบริโภคนิยม

2.1.2 ปัญหาคณด้อยโอกาสไม่ได้รับการพัฒนา

เกิดจากปัญหาเด็กเร่ร่อนตามผู้ปกครอง ทำให้เด็กไม่มีใบแจ้งเกิด ปัญหาเด็กไม่มีชื่อในทะเบียนบ้าน ไม่มีบัตรประชาชน เด็กไม่สามารถเข้าโรงเรียนได้ หรือเข้าเรียนได้แต่เมื่อเด็กจบออกมาแล้วไม่มีวุฒิบัตร เด็ก กำพร้า เด็กถูกทอดทิ้งไม่ได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพทั้งทางร่างกาย และจิตใจ นอกจากนี้ยังมีปัญหาเด็กไม่ ได้รับสวัสดิการจากรัฐในการเข้ามาดูแลช่วยเหลือ(เครือข่ายองค์กรพัฒนาด้านเด็กภาคอีสาน ,อ้างแล้ว) ทั่วโลกมีคนไม่น้อยกว่า 1.2 พันล้านคน (ซึ่งเป็นเด็กเสียประมาณกึ่งหนึ่ง) ที่อยู่อย่างแร้นแค้น มีเด็กไม่น้อยกว่า 10 ล้านคนที่ต้องเสียชีวิตตั้งแต่ยังไม่ห้าขวบเนื่องจากป่วยไข้และเป็นโรคขาดอาหาร และมีการประเมินว่าในแต่ละปีมีเด็กที่เกิดมาโดยไม่ได้อำนาจจทะเลเป็นเกิดเป็นจำนวนไม่น้อยกว่า 40 ล้านคน นี่คือนับจำนวนของเด็กที่ถูกละเลยซึ่งสิทธิที่จะมีชื่อ มีสัญชาติ ฯลฯ นอกจากนั้นยังเป็นที่คาดว่าจำนวนเด็กที่ไม่ได้รับการศึกษาจนอ่านออกเขียนได้มีสูงถึงหนึ่งในสามของเด็กทั่วโลก (GENERAL ASSEMBLY SPECIAL SESSION ON CHILDREN, โลกที่เหมาะสมสำหรับเด็ก: 30 พฤศจิกายน 2543)

2.1.3 ปัญหาความยากจน

เกิดจากสภาพครอบครัวที่ยากจนทำให้เด็กไม่ได้รับปัจจัยสี่ที่ครบถ้วน ปัญหาที่ตามมา คือปัญหาเด็ก ขาดสารอาหาร เป็นปัญหาที่สำคัญต่อสภาพการดำรงชีวิตอยู่ของเด็ก ซึ่งจะนำไปสู่ปัญหาด้านอื่น ๆ (เครือข่ายองค์กรพัฒนาด้านเด็กภาคอีสาน,อ้างแล้ว)

2.1.4 ปัญหายาเสพติด

เกิดจากปัญหาเด็กถูกทอดทิ้งให้อยู่กับญาติ และความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของเด็ก ถูกเพื่อนชักชวนไปในทางที่ผิด ปัญหาเด็กนักเรียนมั่วสุมยาเสพติดและอบายมุข ปัญหาเด็กเข้าสู่กระบวนการค้ายาเสพติด(เครือข่ายองค์กรพัฒนาด้านเด็กภาคอีสาน,อ้างแล้ว) การกระจายของ HIV/AIDS ยังเป็นปัญหาใหญ่ของโลกที่ต้องการการจัดการอย่างรวดเร็วที่สุดในลักษณะเดียวกับที่เราเคยต่อสู้กับโรคระบาด เช่น มาเลเรีย และต้องการความร่วมมือของรัฐบาลทั่วโลกในการกำจัดและปราบปรามการผลิต จัดหา และขนส่งของยาเสพติด และสารประกอบเพื่อระงับอันตรายจากการแพร่กระจายของยาเสพติดในหมู่หนุ่มสาวและเด็ก (GENERAL ASSEMBLY SPECIAL SESSION ON CHILDREN, อ้างแล้ว)

ปัญหาจากกระแสวิถีบริโภคนิยม ปัญหาคณด้อยโอกาสไม่ได้รับการพัฒนา ปัญหาความยากจน และ ปัญหา ยาเสพติด เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นและสะสมอยู่ในสังคมไทยมาเป็นเวลาช้านาน ปัญหาที่เยาวชนในภาค

อีสานกำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน เชื่อมโยงอยู่กับปัญหาต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมา รูปแบบของปัญหาสามารถสะท้อนให้เห็นได้ กล่าวคือ วิถีการบริโภคนิยมทำให้ค่านิยมของเด็กเยาวชนอีสานยึดถือวัตถุ และความทันสมัย เกิดปัญหาพฤติกรรมเสี่ยงต่อการติดเชื้อ เอชไอวี ประกอบกับปัญหาความยากจนของผู้ปกครอง ต้องออกไปขายแรงงานในเมืองเป็นแรมเดือน กระทบต่อการขาดแคลนในครอบครัว เยาวชนขาดแนวทางการดำเนินชีวิต การมุ่งเน้นพัฒนาเศรษฐกิจด้านเดียวให้ความสำคัญเฉพาะผู้ที่สามารถเป็นแรงงานในการผลิตได้ ทำให้คนพิการไม่ได้รับการดูแลอย่างทั่วถึง แม้จะมีสวัสดิการขั้นต่ำสำหรับแรงงานแต่ ไม่นับว่าเพียงพอสำหรับการดูแลครอบครัว ต้องปล่อยลูกอยู่เพียงลำพังหรืออยู่กับคนแก่ในบ้านเปิดโอกาสให้มีการละเมิดสิทธิเด็ก นอกจากนี้ยังมีปัญหาการขาดการศึกษาและการประกอบอาชีพที่มั่นคง และปัญหาจากภัยสงคราม ที่เด็กเยาวชนตามชายแดนประสบอยู่ ดังจะกล่าวต่อไป

2.1.5 ปัญหาเอดส์กับเยาวชนภาคอีสาน

ปรากฏการณ์จากการสุ่มรวบรวมข้อมูลของคนทำงานด้านเด็กภาคอีสาน พบว่าพฤติกรรมของเด็กเยาวชนเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ดังที่เห็น ได้แก่ การแต่งตัวที่ออกไปทางยั่วเย้า เสี่ยงต่อการถูกล่วงละเมิดทางเพศ เด็กมีพฤติกรรมที่เรียกร้องความสนใจ สร้างการยอมรับจากกลุ่มเพื่อน มั่วสุมตามห้างสรรพสินค้า สถานบริการบันเทิง คาราโอเกะ ตามผับตามบาร์ และตามร้านอินเทอร์เน็ต ทุกๆ แห่งล้วนแล้วแต่เป็นสถานที่ที่ดึงดูดให้เด็กเยาวชนไปในทางที่ไม่ดีทั้งนั้น เมื่อเกิดปัญหาก็จะหันหน้าเข้าหายาเสพติด เหล้า บุหรี่ ยาเสพติด มีเพศสัมพันธ์ทางเพศก่อนวัยอันสมควร จนเข้าสู่เส้นทางการขายบริการทางเพศโดยเฉพาะกลุ่มนักเรียน นิสิต นักศึกษา จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ล้วนแล้วแต่นำไปสู่การแพร่ระบาดของเอดส์ทั้งนั้น ซึ่งไปตรงกับข้อมูลของทางสาธารณสุขที่บอกว่า ปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคตการแพร่ระบาดของเอชไอวี จะเพิ่มในอัตราที่สูงในกลุ่มเด็กและเยาวชน

ปัญหาเอดส์ตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ทวีความรุนแรง และกระทบต่อเด็กในเขตชายแดน จากการเปิดจุดผ่อนปรนบริเวณช่องจอม ต.ด่าน อ.กาบเชิง จ.สุรินทร์ ในประเทศไทย กับอำเภอโกลเสม็ด ในประเทศกัมพูชา ซึ่งมีตลาด ย่านการค้าประเพณีตั้งอยู่เป็นระยะทางยาว ทั้งการคมนาคม และการเดินทางข้ามเขตชายแดนที่สะดวก ระยะทางใกล้กันทำให้เชื้อโรคระบาดได้ง่าย ยากต่อการควบคุม และเฝ้าระวังโรค บ้านสนวน ต.ด่าน อ.กาบเชิง ตั้งอยู่ห่างจาก จุดผ่อนปรน ช่องจอม เพียง 3 กิโลเมตร จึงเป็นชุมชนที่มีความเสี่ยงต่อการระบาดของโรคเอดส์ อีกทั้ง การให้ความรู้เกี่ยวกับการป้องกันและเฝ้าระวังโรคจากรัฐยังเข้าไปไม่ถึงยาก ยิ่งทำให้ปัญหาเอดส์ยิ่งทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้น กระทบต่อเด็กซึ่งเป็นลูกหลานของคนในชุมชน เมื่อมีญาติพี่น้อง หรือ พ่อ แม่ ติดเชื้อเอชไอวี มีผลทำให้ชุมชนไม่ยอมรับอีกด้วย

2.1.6 ปัญหาคนพิการยังไม่ได้ได้รับการพัฒนาอย่างทั่วถึง

เป็นปัญหาการขาดอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอนสำหรับเด็กพิการ ได้แก่ เด็กหูหนวก ตาบอด เป็นใบ้ พิการแขนขา และสติปัญญาบกพร่อง(เครือข่ายองค์กรพัฒนาด้านเด็กภาคอีสาน,อ้างแล้ว) เด็กพิการในเขตชายแดนไทย – กัมพูชา มักจะไม่ได้รับการดูแลจากรัฐ ไม่เคยเข้าถึงสวัสดิการจากรัฐ เนื่องจากระยะทาง

ไกล เด็กพิการจะเดินทางไปเข้ารับสวัสดิการจากรัฐได้ลำบาก สวัสดิการสำหรับเด็กพิการที่เข้าถึงชุมชน เช่น โรงเรียนสำหรับเด็กพิการโดยเฉพาะ สถานพยาบาลสำหรับเด็กพิการโดยเฉพาะ ฯลฯ ยังไม่มี ทั้งยังไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐอีกด้วย

2.1.7 ปัญหาการละเมิดสิทธิเด็ก

สภาพปัญหาเด็กถูกล่วงละเมิดทางเพศในปัจจุบันส่วนใหญ่เกิดจากคนใกล้ชิดตัว ความประมาทของตัวเด็กเองก็เป็นอีกทางหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหา หรือเมื่อเกิดปัญหาขึ้นแล้วผู้ปกครองไม่กล้าที่จะเข้าไปแจ้งความ และผู้ปกครองไม่ให้ความร่วมมือเมื่อมีองค์กรเข้าไปให้ความช่วยเหลือเด็ก นอกจากนี้ยังมีปัญหาเด็กถูกเอาเปรียบทางด้านแรงงานจากนายจ้าง (เครือข่ายองค์กรพัฒนาด้านเด็กภาคอีสาน ,อ้างแล้ว) การใช้ความรุนแรง ทำทารุณกรรม และเอาเปรียบเด็กยังอยู่ในอัตราที่สูง มีเด็กมากกว่า 100 ล้านคนที่ต้องทนทำงานเสี่ยงอันตราย โดนซื้อขายหรือใช้งานเยี่ยงทาส ตลอดจนถูกบังคับให้ขายตัวหรือถ่ายภาพลามก หลายครั้งที่ผู้ทำทารุณกรรมคือคนใกล้ชิดหรือผู้ที่รับผิดชอบต่อสวัสดิภาพของเด็กเอง (GENERAL ASSEMBLY SPECIAL SESSION ON CHILDREN, อ้างแล้ว)

เขตชายแดนโดยเฉพาะชายแดน ไทย – กัมพูชา เป็นเขตที่องค์กรคุ้มครองสิทธิเด็กเข้าไปดำเนินการไม่ถึง ห้าถึงหกปีที่ผ่านมา ประกอบกับ แรงงานเด็กเป็นแรงงานราคาถูก และเขตชายแดนเป็นเขตชายแดนการค้าระหว่างประเทศ จึงต้องการแรงงาน เด็กชายแดนเป็นกลุ่มเด็กที่ถูกใช้แรงงานเกินควร และถูกเอาเปรียบแรงงานกลุ่มหนึ่ง สภาพครอบครัวชายแดนเป็นครอบครัวที่ผู้ปกครองต้องออกไปขายแรงงาน รับจ้างต่างถิ่น เป็นเวลาแรมเดือน ต้องทิ้งลูกไว้กับคนแก่ในบ้าน จึงง่ายต่อการที่เด็กจะถูกละเมิดทางเพศ

2.1.8 ปัญหาเด็กขาดการศึกษาและอาชีพที่มั่นคง

ในปัจจุบันปัญหาเด็กขาดโอกาสทางการศึกษายังมีอยู่ในทุกพื้นที่ของประเทศ โดยเฉพาะเด็กพิการ ซึ่งไม่ได้รับการดูแลจากภาครัฐ ระบบการศึกษายังไม่เปิดโอกาสให้ และยังขาดการสนับสนุนทางการศึกษาให้กับเด็กพิการ นอกจากนี้ยังมีเด็กมีปัญหาจากระบบการศึกษา ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาเด็กออกจากโรงเรียนกลางคัน มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อระบบการศึกษา (เครือข่ายองค์กรพัฒนาด้านเด็กภาคอีสาน ,อ้างแล้ว)

การจัดการศึกษาในระบบปัจจุบันไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการ ของเด็กชายแดนได้ จึงเกิดปัญหาเด็กออกจากโรงเรียนกลางคัน การอบรมทักษะอาชีพต่าง ๆ เข้าไม่ถึงกลุ่มเด็กชายแดน ทำให้เด็กเยาวชนขาดทักษะการประกอบอาชีพ พื้นที่ที่อยู่ห่างไกลจากบริการของรัฐ ประกอบกับระบบกรรมสิทธิ์ในที่ดิน เป็นที่ดินในเขตป่าสงวน ไม่มีเอกสารสิทธิ์ ปัญหาความมั่นคงจากการศึกษา การไม่มีอาชีพที่มั่นคง และความมั่นคงของที่อยู่อาศัย จึงเป็นปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งของเด็กเยาวชนบ้านสนวน

2.1.9 ปัญหาวัยรุ่นขาดแนวทาง

เกิดจากผู้ปกครองขาดการอบรม แนะนำเด็กในการปฏิบัติตัวให้รู้เท่าทันสถานการณ์ปัญหาปัจจุบัน ทำให้เด็กขาดต้นแบบในการเรียนรู้ เด็กขาดทักษะในการดำเนินชีวิต ปัญหาค่านิยมที่ไม่พึงประสงค์ที่ได้รับ

จากสื่อต่างๆ ทำให้เด็กมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม การให้ความรู้เรื่องเพศที่ถูกต้องตามวัยยังมีไม่เพียงพอ ทำให้เด็กมีปัญหาพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศ เด็กมีเพศสัมพันธ์ระหว่างเรียน ปัญหาเด็กเที่ยวสถานเริงรมย์ และปัญหาเด็กฆ่าตัวตาย เนื่องจากหาทางออกให้กับปัญหาตัวเองไม่ได้(เครือข่ายองค์กรพัฒนาด้านเด็กภาคอีสาน, อ้างแล้ว)

สภาพครอบครัวในบ้านสวนเป็นครอบครัวที่อยู่กันไม่ครบหน้า เนื่องจากพ่อแม่ ต้องออกไปเป็นแรงงานรับจ้างเป็นเวลานาน ดังที่กล่าวมา ไม่มีการรวมกลุ่มในตอนค่ำ ซึ่งเป็นวิธีการขัดเกลาทางสังคมของชุมชนชนบทวิธีหนึ่ง เนื่องจากเป็นเขตที่มีปัญหาความมั่นคง การออกนอกบ้านในตอนค่ำ (หลัง 18.00 น.) จะทำได้ยากและไม่ปลอดภัย ประกอบกับสถานการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม และวงจรทางเศรษฐกิจ เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากการเปิดจุดผ่อนปรนช่องจอมทำให้เด็กเยาวชน ขาดทักษะในการดำเนินชีวิต และปรับตัวไม่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชนในเขตชายแดนไทย – กัมพูชา

2.1.10 ภัยสงคราม

สงครามคืออีกปัญหาหนึ่ง มีการประมาณว่าในช่วงทศวรรษ 1990 มีเด็กมากกว่า 2 ล้านคนที่เสียชีวิต และมากกว่า 6 ล้านคนที่ได้รับบาดเจ็บสาหัสหรือทุพพลภาพเนื่องมาจากการสู้รบ มีเด็กมากกว่าสามแสนคนทั่วโลกที่ถูกชักนำให้จับอาวุธ และเป็นส่วนหนึ่งของสงคราม นอกจากนั้น สงครามยังนำไปสู่การอพยพลี้ภัย ซึ่งกระทบชีวิตเด็กในหลายด้าน (GENERAL ASSEMBLY SPECIAL SESSION ON CHILDREN, อ้างแล้ว)

ปัญหาจากภัยสงครามเป็นปัญหาสำคัญของชุมชนในเขตชายแดน โดยเฉพาะชายแดนไทย-กัมพูชา

เป็นชายแดนที่อยู่ในภาวะสงครามอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ สงครามอินโดจีนถึงสงบลง จากนั้นมาไม่นานเกิดสงคราม 3 ฝ่ายในประเทศกัมพูชาอย่างยาวนาน มีผลกระทบโดยตรงต่อเด็กเยาวชนและประชาชน คือการเสียชีวิตจากระเบิดที่ผิดทิศทางเข้ามาสู่ชุมชน และการเหยียบกับระเบิด และการอพยพ ไปอยู่ในศูนย์รับผู้พลัดถิ่น ทำให้เด็กเยาวชนเสียโอกาสทางการศึกษา การใช้ชีวิตอย่างมีความสุขในชุมชน การเรียนรู้จากปราชญ์ในชุมชนอย่างเป็นปกติสุข ผลในทางอ้อม คือ การได้รับความกระทบกระเทือนทางจิตใจจากภาวะสงคราม การสูญเสียพ่อแม่ หรือญาติพี่น้องในสงคราม เป็นต้น

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่า สถานการณ์ปัญหาเด็กและเยาวชนภาคอีสาน ทั้งปัญหากระแสวิถีบริโภคนิยม ปัญหาการขายบริการทางเพศทั้งเด็กหญิงและเด็กชาย ปัญหาคนด้อยโอกาสไม่ได้รับการพัฒนา ปัญหาความยากจน ปัญหายาเสพติด ปัญหาเอดส์ ปัญหาคนพิการยังไม่ได้ได้รับการพัฒนาอย่างทั่วถึง ปัญหาการละเมิดสิทธิเด็ก ปัญหาเด็กขาดการศึกษาและอาชีพที่มั่นคง ปัญหาวัยรุ่นขาดแนวทาง และปัญหาสงครามตามแนวชายแดน มีลักษณะที่สัมพันธ์กัน ทั้งด้านสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ ในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับประเทศ ระดับภาคอีสาน ระดับชุมชน และชุมชนในเขตชายแดน โดยเฉพาะชายแดน ไทย – กัมพูชา เงื่อนไขของที่ตั้งชุมชน ที่อยู่ชายขอบรอยต่อของประเทศ ห่างไกลความเจริญ การ

บริการและการคุ้มครองจากรัฐ เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ปัญหาต่าง ๆ ที่มีความรุนแรงขึ้น สามารถใช้เป็นฐานในการเชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับเด็กยากจนและด้อยโอกาสได้

ในระดับนโยบาย รัฐบาลไทย มีนโยบายการดำเนินงานด้านสวัสดิการเด็ก ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาลด้านสวัสดิการเด็ก ดังจะไดกล่าวต่อไป

2.2 การดำเนินงานเป็นพิเศษเพื่อการพัฒนาเด็ก ตามปฏิญญาระดับโลกว่าด้วยความอยู่รอด การปกป้อง และการพัฒนาเด็ก (World Declaration on the Survival Protection and Development of Children)

การศึกษาการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับเด็กยากจนและด้อยโอกาสในเขตชายแดนไทย – กัมพูชา ทบทวนสถานการณ์ปัญหาของเด็กเยาวชนในภาคอีสาน ทำให้ทราบสถานการณ์ปัญหา ความสำคัญและความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องดำเนินการแก้ไขปัญหา และพัฒนาเป็นระบบสวัสดิการที่มีพื้นฐานสถานการณ์ในพื้นที่จริง

ระบบการดำเนินงานในประเทศ จะมีประสิทธิภาพ และบรรลุเป้าหมาย นอกจากจะตอบสนองความต้องการเหมาะสมกับสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่จริงแล้ว ยังต้องมีความสอดคล้องกับนโยบายด้วย ผู้วิจัยได้ทบทวนนโยบายของรัฐบาลไทย เกี่ยวกับการดำเนินงานเป็นพิเศษเพื่อการพัฒนาเด็ก ตามปฏิญญาระดับโลกว่าด้วยความอยู่รอด การปกป้อง และการพัฒนาเด็ก (World Declaration on the Survival Protection and Development of Children) ได้แก่ การจัดสรรทรัพยากรและงบประมาณเพื่อเด็ก ด้านสาธารณสุข ด้านการศึกษา ด้านเด็กในภาวะยากลำบาก และ การดำเนินงานตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ดังรายละเอียด (National Youth Bureau, 22 December 2000: 10-26)

2.2.1 การจัดสรรทรัพยากรและงบประมาณเพื่อเด็ก

ประเทศไทยจัดสรรงบประมาณเพื่อการพัฒนาสังคมเป็นลำดับสูงสุด จะเห็นได้ในปี 2543 งบประมาณเพื่อการพัฒนาสังคม 374,948.1 ล้านบาท เฉลี่ยเท่ากับร้อยละ 21.1 ของงบประมาณรวม มากกว่าในปี 2533 ซึ่งมีเพียงร้อยละ 14.3 เท่านั้น อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่ ปี 2540 เป็นต้นมา ประเทศไทยต้องประสบกับปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจอย่างรุนแรง ทำให้ต้องปรับลดงบประมาณรายจ่ายบางส่วนลง มีผลให้การจัดสรรงบประมาณเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนในปลายปี 2540 ต้องถูกชะลอตัวลง มีการชะลอโครงการเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน โดยมีได้ยกเลิกแต่จัดสรรงบประมาณให้ต่ำกว่ากำหนด ซึ่งส่งผลกระทบต่อเด็กและเยาวชน เช่น การชะลองบประมาณโครงการอาหารกลางวันและอาหารเสริม(นม) ทำให้การพัฒนาด้านโภชนาการของเด็กต้องชะงักลง และการชะลองบประมาณกองทุนเพื่อการศึกษาของเด็ก ทำให้เด็กจำนวนหนึ่งต้องหยุดพักการเรียนกลางคัน เพราะครอบครัวประสบปัญหาการว่างงาน จึงมีการแก้ไขปัญหาโดยการให้เงินกู้ที่ได้รับจาก

ธนาคารโลก OECF. และ ADB. โดยสรุปแล้วถึงแม้จะประสบภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ การจัดสรรงบประมาณเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนจะยังคงเดิมหรือสูงเท่าเดิม

2.2.2 ด้านการสาธารณสุข

ประเทศไทยตระหนักถึงสิทธิเด็กที่จะต้องอยู่รอดและได้รับการพัฒนาโดยลดอัตราการตายของแม่และเด็ก ซึ่งเป็นเป้าหมายของการพัฒนาสุขภาพ และประเทศไทยประสบความสำเร็จในการพัฒนาการสาธารณสุขเพื่อเด็กด้านต่าง ๆ ได้แก่

- 1) การลดอัตราการตายของทารกและเด็กอายุต่ำกว่าห้าขวบ
- 2) การลดอัตราการตายของมารดา
- 3) น้ำดื่มสะอาด และสุขาภิบาลเพื่อปวงชน
- 4) ภาวะโภชนาการของเด็ก
- 5) สุขภาพเด็ก
- 6) การลดอัตราการป่วยด้วยโรคอุจจาระร่วง
- 7) การลดอัตราโรคติดเชื้อเฉียบพลัน
- 8) อนามัยเจริญพันธุ์ เช่น การวางแผนครอบครัว การบริการดูแลเบี่ยงตั้งครรภ์และคลอด ลดอัตราการเป็นโรคโลหิตจางจากการขาดธาตุเหล็กในสตรีตั้งครรภ์
- 9) การจัดการแบบผสมผสานเพื่อดูแลเด็กป่วย เป็นแนวคิดที่จะขยายโอกาสให้เด็กได้รับบริการด้านการป้องกันและรักษาโรคให้กว้างขวางยิ่งขึ้น
- 10) การป้องกันและควบคุมการติดเชื้อเอชไอวีและโรคเอดส์
- 11) การส่งเสริมและป้องกันสุขภาพจิต
- 12) การเร่งแก้ไขปัญหายาเสพติดในเด็ก

2.2.3 ด้านการศึกษา

ในปี 2533 การศึกษาประชากรโดยรวมอยู่ในเกณฑ์ต่ำ คนไทยที่มีอายุ 25 ปีขึ้นไป ได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนเฉลี่ยเพียง 3.8 ปี ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยโลก(0.5 ปี) กลุ่มประเทศอุตสาหกรรม(10.0 ปี) และกำลังแรงงานประมาณร้อยละ 80 มีการศึกษาเพียงระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า เมื่อแผนฉบับที่ 7 ในปี 2535 ได้กำหนดนโยบายเร่งขยายและยกระดับความรู้พื้นฐานของประชาชน โดยมุ่งขยายมีการศึกษาภาคบังคับจาก 6 ปี เป็น 9 ปี มุ่งเน้นกลุ่มผู้ด้อยโอกาสเป็นพิเศษ เพื่อเตรียมความพร้อมและเพิ่มพูนทักษะความรู้สู่การประกอบอาชีพ อันได้แก่ การศึกษาขั้นพื้นฐาน การศึกษานอกระบบ ความเสมอภาคทางการศึกษา การจัดการไม่รู้หนังสือ การฝึกอาชีพ การศึกษาสำหรับผู้ด้อยโอกาส และการปฏิรูปการศึกษา

2.2.4 ด้านเด็กในภาวะยากลำบาก

ประเทศไทยจำกัดความคำว่าเด็กในภาวะยากลำบาก หรือเด็กที่ต้องการการปกป้องเป็นพิเศษ ไว้ดังนี้ เด็กถูกทอดทิ้งและปล่อยปละละเลย เด็กที่เกิดในครอบครัวที่เป็นเอดส์ เด็กเร่ร่อนขอทาน เด็กยากจนมาก เด็กถูกกระทำทารุณและถูกละเมิดทางเพศ เด็กที่อยู่ในธุรกิจบริการทางเพศ เด็กถูกค้าข้ามชาติ เด็กพิการ เด็กติดสารเสพติด เด็กไร้สัญชาติ เด็กที่อยู่ในครอบครัวที่ขาดโอกาส เด็กในถิ่นทุรกันดาร และแรงงานเด็ก

ทั้งนี้ยังไม่พบผลที่ชัดเจนของการคาดการณ์จำนวนเด็กที่อยู่ในภาวะยากลำบากในแต่ละกลุ่ม มีบางกลุ่มที่จำนวนจากการสำรวจและการวิจัย และบางกลุ่มมีข้อมูลเท่าที่หาได้จากรายงาน ซึ่งมีความแตกต่างกันระหว่างรายงานภาครัฐและองค์กรเอกชน

2.2.5 การดำเนินงานตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก

1) สิทธิเด็ก มีการดำเนินงานเรื่องสิทธิเด็ก โดยสรุป ดังนี้

(1) นำหลักการของอนุสัญญามารรจไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ในหลักการเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ประโยชน์สูงสุดของเด็ก การไม่เลือกปฏิบัติและการคุ้มครองเด็กจากความรุนแรง ความเป็นปึกแผ่นของครอบครัว ความเข้มแข็งของชุมชน ตลอดจนความเสมอภาคของชาย-หญิง

(2) นำหลักการของอนุสัญญาฯ มารรจไว้ในแผนพัฒนาเด็กและเยาวชน ในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7(พ.ศ. 2535-2539) และฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) โดยได้ปรับปรุงแก้ไขและออกกฎหมายภายในประเทศเพื่อการคุ้มครองเด็กหลายฉบับ เพื่อให้สอดคล้องกับอนุสัญญา และส่งเสริมสิทธิเด็กในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านการคุ้มครองการละเมิดสิทธิและแสวงประโยชน์ด้านเศรษฐกิจและแรงงานเด็ก ด้านการคุ้มครองการแสวงประโยชน์จากเด็กในเรื่องสารเสพติด ด้านการคุ้มครองศักดิ์ศรีคุณค่าของเด็กและการเคารพในสิทธิมนุษยชนของเด็ก และ ด้านสิทธิทางการศึกษาและระเบียบวินัยโรงเรียนที่เคารพศักดิ์ศรีเด็ก

2) เด็กและการมีส่วนร่วมของชุมชน มีการดำเนินการหลักๆ คือ การจัดฝึกอบรมสร้างความตระหนักเรื่องอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก เวทีสิทธิเด็ก การชุมนุมเด็ก ระดับภูมิภาคและระดับชาติ การจัดทำรายงานเรื่องสิทธิเด็ก ฉบับเด็กโดยคณะทำงานเด็ก สมัชชาเด็ก เป็นต้น

3) บทบาทครอบครัว ให้ความสำคัญกับบทบาทของครอบครัวเป็นอันดับแรก โดยการสนับสนุนของยูนิเซฟและขยายการดำเนินงานทั่วประเทศภายใต้ความรับผิดชอบหลักของกรมการพัฒนาชุมชน

2.2.6 สถานภาพเด็กหญิงและสตรี

เด็กหญิงเคยได้รับสิทธิเสมอภาคไม่เท่าเทียมกับเด็กชายในการเข้าเรียน แต่ทางการศึกษาพบว่าเด็กหญิงและสตรีได้รับสิทธิเท่าเทียมชาย มีเพียงส่วนน้อยที่ยังมีการเลือกปฏิบัติ ซึ่งสัมพันธ์กับกฎหมายครอบครัวและในขณะเดียวกันยังมีความไม่เสมอภาคในการเข้าทำงาน ซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะการจ้างงาน ครอบครัว โรงเรียน และหลายส่วนของสถาบันทางสังคมที่อยู่ในกระบวนการ อบรมขัดเกลาพฤติกรรมเด็ก ซึ่งขึ้นอยู่กับค่า

นิยมที่เชื่อว่าสตรีเป็นเพศที่อ่อนแอ ความพยายามที่จะให้เกิดความเท่าเทียมกันในการทำงานโดยไม่เลือกชายหญิงยังเป็นเรื่องละเอียดอ่อน

สถานการณ์ปัญหาเด็กเยาวชนอิสาน มีปัญหาหลายด้าน หลายระดับ ทั้งระดับสังคม ประเทศ ระดับชุมชนตามพื้นที่ต่าง ๆ กัน ระดับครอบครัว จนถึงระดับบุคคล กล่าวคือ ระดับสังคมโลก และระดับประเทศ ได้ตระหนักถึงปัญหาเด็กเยาวชน ทั้งเด็กในภาวะปกติ เด็กด้อยโอกาส จนถึงเด็กที่อยู่ในภาวะยากลำบาก ประชาคมโลกได้จัดการประชุมสุดยอดระดับโลกเพื่อเด็ก (World Summit for Children) จัดขึ้นโดยองค์การสหประชาชาติ ณ นครนิวยอร์ก เมื่อ เดือนกันยายน 2533 ซึ่งรัฐบาลไทยในขณะนั้น (รัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ) ได้ส่งตัวแทนรัฐบาลไทยเข้าร่วมการประชุมครั้งนั้นด้วย

สถานการณ์ปัญหาเด็กเยาวชนในภาคอีสาน รวบรวมโดยเครือข่ายองค์กรพัฒนาด้านเด็กภาคอีสาน พบปัญหาที่เกิดจากกระแสบริโภคนิยม และกระแสสื่อ เกิดปัญหาหลายด้าน ได้แก่ คนด้อยโอกาสไม่ได้รับการพัฒนา ปัญหาความยากจน ปัญหายาเสพติด ปัญหาเอดส์กับเยาวชน ปัญหาคนพิการยังไม่ได้รับการพัฒนาอย่างทั่วถึง ปัญหาการละเมิดสิทธิเด็ก ปัญหาเด็กขาดการศึกษาและอาชีพที่มั่นคง ปัญหาวัยรุ่นขาดแนวทาง และปัญหาจากภัยสงคราม

การตั้งถิ่นฐานตามชายแดนไทย - กัมพูชา เป็นพื้นที่ชายแดนที่ห่างไกลการพัฒนา ทำให้ปัญหาที่กล่าวมาทวีความรุนแรงขึ้น นอกจากนั้นยังมีปัญหาที่เพิ่มขึ้นอีก ได้แก่ ปัญหาความมั่นคงในที่อยู่อาศัย และที่ทำกิน เนื่องจากบ้านสวนวน ต.ด่าน อ.กาบเชิง เป็นพื้นที่ที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ และถิ่นฐานที่อยู่ติดชายแดนกัมพูชา มีการปล้นสดมภ์จากโจรก่อการร้ายข้ามแดน บ้านสวนวนจึงมีปัญหาในด้านความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินด้วย

ส่วนในระดับนโยบายของรัฐ รัฐบาลไทยได้กำหนดนโยบายในการช่วยเหลือ การให้สวัสดิการแก่เด็ก ตามประกาศปญญัตติระดับโลกว่าด้วยความอยู่รอด การปกป้อง และการพัฒนาเด็ก กำหนดให้เป็น การดำเนินการเป็นพิเศษเพื่อการพัฒนาเด็ก ได้แก่ การจัดสรรทรัพยากรและงบประมาณเพื่อเด็ก การสาธารณสุข การศึกษา การช่วยเหลือเด็กในภาวะยากลำบาก การดำเนินงานตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก และสถานภาพเด็กหญิงและสตรี เป็นนโยบายที่มุ่งเน้นการพัฒนาเด็ก ทั้งนี้ความสำเร็จขึ้นอยู่กับการดำเนินงานของราชการส่วนท้องถิ่น ดังที่กล่าวมาแล้วว่า ชุมชนชายแดนเป็นชุมชนที่อยู่ชายขอบของการพัฒนา หากการดำเนินการของราชการท้องถิ่นไม่ลงไปสู่ชุมชนชายแดนอย่างแท้จริง ชุมชนชายแดนจะเข้าถึงการบริการด้านสวัสดิการได้ยาก

การศึกษาการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับเด็กยากจนและด้อยโอกาส เมื่อทราบถึงสถานการณ์ปัญหาเด็กเยาวชน จะทำให้การพัฒนากระบวนการตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในภาคอีสาน การทบทวนนโยบายของรัฐบาล จะทำให้การศึกษาแนวทางการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับเด็กมีความสอดคล้องกับนโยบาย ทำให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่อย่างไรก็ตาม การพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับเด็กยากจนและด้อยโอกาส จะตอบสนองความต้องการของเด็กยากจนและด้อยโอกาสได้ตรงความต้องการ จะต้องทราบถึงความต้องการของเด็กเยาวชน ซึ่งผู้วิจัยได้ทบทวนข้อเรียกร้องของเด็กเยาวชนอีสานที่เสนอต่อรัฐ ดังจะได้กล่าวต่อไป

2.3 ข้อเรียกร้องจากเด็กเยาวชนอีสานต่อภาครัฐ

จากการแถลงข่าว ในการจัดเวทีสภาเด็กภาคอีสาน โดยตัวแทนเด็กและเยาวชน (2543) ได้เสนอข้อเรียกร้องต่อรัฐ ในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านการศึกษา ด้านสังคม ด้านชุมชน ด้านบุคลากรของรัฐ ด้านสุขภาพ ด้านครอบครัว ด้านสิทธิ ด้านเศรษฐกิจ และการจัดตั้งกองทุนพัฒนาเด็ก โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (เครือข่ายองค์กรพัฒนาด้านเด็กภาคอีสาน, เอกสารสรุป "เวทีสภาเด็กภาคอีสาน" :15- 17 ธันวาคม 2543)

2.3.1 ด้านการศึกษา

- 1) เด็กมีสิทธิเท่าเทียมเรื่องการศึกษา ไม่แบ่งชนชั้น (สื่อ บุคลากร คุณภาพ เรียนฟรี มีที่พักพิง)
- 2) ส่งเสริมการศึกษาตามความถนัดและความต้องการของเด็ก
- 3) รัฐต้องกำหนดเป็นแผนการศึกษาเทียบโอนสำหรับผู้ศึกษา ในสถานประกอบการต่างๆ ให้เป็นรูปธรรม
- 4) มีกองทุนการศึกษาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน
- 5) มีภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์กรชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
- 6) เด็กมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโรงเรียน

2.3.2 ด้านสังคม

- 1) พัฒนาทักษะชีวิตแก่เด็กเพื่อดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ
- 2) สังคมยอมรับและเปิดโอกาสให้คนพิการ สามารถพัฒนาได้เหมือนคนปกติทั่วไป
- 3) ครอบครัว องค์กรชุมชน และองค์กรท้องถิ่น ร่วมพัฒนาได้เหมือนคนปกติทั่วไป
- 4) สืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น สนับสนุนรูปแบบการทำงานเด็กที่สำเร็จ กระจายสู่ชุมชนอื่นๆ

2.3.3 ด้านชุมชน

- 1) จัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือและให้คำปรึกษาในชุมชน เด็กมีส่วนร่วมคิด, ตัดสินใจในการพัฒนาชุมชน สนับสนุนการสร้างฐาน "ชุมชนเข้มแข็ง"

2.3.4 ด้านบุคลากร / รัฐ

- 1) ปรับทัศนคตินักเรียนมีสิทธิเลือกครูผู้สอน
- 2) กำหนดกฎหมายให้เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องดำเนินการ ช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่ด้อยโอกาส, มีปัญหาเมื่อได้รับแจ้งหรือพบเห็น ถ้าไม่ปฏิบัติถือว่าผิดกฎหมาย

2.3.5 ด้านสุขภาพ

- 1) รัฐต้องจัดบริการด้านสุขภาพ, ยารักษาโรคให้เด็กและเยาวชนอย่างเท่าเทียมกัน
- 2) เด็กด้อยโอกาส, เด็กพิการได้รับบริการสาธารณสุขฟรี, มีศูนย์บำบัด คนพิการ เด็กภาวะยากลำบาก, มีอาสาสมัคร, แพทย์เคลื่อนที่บริการในเขตไม่มีองค์กรรัฐ, รัฐจัดให้มีและส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.3.6 ด้านครอบครัว

- 1) ครอบครัวมีความรับผิดชอบต่อกัน
- 2) มีครอบครัวที่มี พ่อ แม่ ลูกอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข
- 3) รัฐต้องออกกฎหมายให้ครอบครัว ชุมชน สังคม ต้องช่วยเหลือเด็กและเยาวชนผู้ด้อยโอกาสหรือมีปัญหา

2.3.7 ด้านสิทธิ

- 1) เด็กได้รับสิทธิในการมีส่วนร่วมกำหนดการพัฒนา ดำเนินชีวิต
- 2) เด็กได้รับสิทธิในการใช้ทรัพยากร

2.3.8 ด้านเศรษฐกิจ

- 1) สร้างอาชีพ เกษตรผสมผสานเป็นแม่แบบทุกชุมชน พัฒนาอาชีพให้เหมาะสมกับท้องถิ่น
- 2) รัฐต้องเปิดโอกาสรับเด็กพิการและผู้ด้อยโอกาสเข้าทำงานในหน่วยงานของรัฐ / เอกชน
- 3) รัฐต้องจัดหน่วยงานฝึกทักษะอาชีพ พัฒนาด้านการตลาด ทั้งในและนอกอย่างมั่นคง รัฐส่งเสริมสนับสนุนกองทุนด้านอาชีพ

2.3.9 กองทุนพัฒนาเด็ก

- 1) รัฐต้องออกกฎหมาย (ภาษี) หักเป็นกองทุนพัฒนาเด็ก
- 2) เปิดโอกาสให้เด็กบริหารจัดการกองทุน
- 3) จัดตั้งให้มีกองทุนพัฒนาทักษะชีวิต เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนที่ด้อยโอกาส/พิการ/ยาก

ลำบาก

จากการทบทวนวรรณกรรม ผู้วิจัยเห็นว่า การศึกษาการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับเด็กยากจนและด้อยโอกาสในเขตชายแดนไทย – กัมพูชา จะต้องศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหามาจากสถานการณ์ปัญหาเด็กเยาวชนอีสาน และปัญหาเด็กชายแดนไทย – กัมพูชา ได้แก่ ปัญหาที่เกิดจากกระแสบริโภคนิยม และกระแสสื่อ คนด้อยโอกาสไม่ได้รับการพัฒนา ปัญหาความยากจน ปัญหาเสพติด ปัญหาเอดส์กับเยาวชน ปัญหาคนพิการยังไม่ได้รับการพัฒนาอย่างทั่วถึง ปัญหาการละเมิดสิทธิเด็ก ปัญหาเด็กขาดการศึกษาและอาชีพที่มั่นคง ปัญหาวัยรุ่นขาดแนวทาง และปัญหาจากภัยสงคราม ปัญหาความมั่นคงในที่อยู่อาศัย และ

ปัญหาความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งในเขตชายแดนไทย – กัมพูชา ควรมีแนวทางในการป้องกัน และเฝ้าระวังปัญหาตามแนวชายแดนเป็นพิเศษ

แนวทางการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับเด็กยากจนและด้อยโอกาสในเขตชายแดนไทย – กัมพูชา ควรมีความสอดคล้องกับนโยบายของรัฐเป็นเบื้องต้น อันได้แก่ การจัดสรรทรัพยากรและงบประมาณเพื่อเด็ก การสาธารณสุข การศึกษา การช่วยเหลือเด็กในภาวะยากลำบาก การดำเนินงานตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก และสถานภาพเด็กหญิงและสตรี และแนวทางที่ต้องกำหนดนโยบายเป็นพิเศษหรือต้องเพิ่มในระดับนโยบาย จึงเสนอเพิ่มเติมให้กำหนดเป็นนโยบายการจัดระบบสวัสดิการสำหรับเด็กยากจนและด้อยโอกาสในเขตชายแดนไทย – กัมพูชา

การพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับเด็กยากจนและด้อยโอกาสในเขตชายแดนไทย – กัมพูชา จะต้องตอบสนองความต้องการของเด็กเยาวชนเป็นสำคัญ อันได้แก่ ความต้องการทางด้านการศึกษา ด้านสังคม ด้านชุมชน ด้านบุคลากรของรัฐ ด้านสุขภาพ ด้านครอบครัว ด้านสิทธิ ด้านเศรษฐกิจ และการจัดตั้งกองทุนพัฒนาเด็ก สำหรับเด็กยากจนและด้อยโอกาสในเขตชายแดนไทย – กัมพูชา จะต้องได้รับการดูแลเป็นพิเศษ สวัสดิการทุกด้านต้องเข้าถึงชุมชน ครอบครัว และตัวเด็กยากจนและด้อยโอกาสเอง โดยไม่ต้องเดินทางออกจากชุมชนเพื่อไปรับบริการต่าง ๆ จากรัฐ

2.4. ข้อมูลพื้นฐาน ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

2.4.1 ข้อมูลทั่วไป

2.4.1.1 ที่ตั้ง

ตำบลด่าน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ อยู่ห่างจากอำเภอกาบเชิงทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 14 กิโลเมตร ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 214 สายสุรินทร์-ช่องจอม ที่บ้านด่านจะมีทางแยกเป็นสายบ้านด่าน-สังขะ เป็นระยะทางประมาณ 29 กิโลเมตร

2.4.1.2 เนื้อที่

ตำบลด่านมีเนื้อที่ประมาณ 103 ตารางกิโลเมตร หรือ ประมาณ 87,578 ไร่

2.4.1.3 ภูมิประเทศ

เป็นเนินเขาบริเวณทางด้านทิศใต้ ซึ่งมีระดับความสูง 250 เมตร ซึ่งจะเป็นพื้นที่เขตป่าสงวนแห่งชาติ และพื้นที่จะลาดมาทางทิศเหนือมีระดับความสูง 190 เมตร จะเป็นที่ตั้งหมู่บ้านต่างๆ มีประมาณ 50 % ของพื้นที่ของตำบล

2.4.1.4 จำนวนครัวเรือน (ตารางที่ 1)

ในตำบลด่าน อ. กาบเชิง จ. สุรินทร์ มีหมู่บ้านตามหลักฐานทะเบียนราษฎรทั้งหมด 15 หมู่บ้าน โดยมีหมู่บ้านที่ตั้งใหม่ ในปี 2544 จำนวน 1 หมู่บ้าน คือบ้านนาจำปา-แสงอรุณ มีจำนวนครัวเรือน ดังนี้ หมู่ 1 (บ้านด่าน) จำนวน 528 ครัวเรือน หมู่ 5 (บ้านเกษตรถาวร) จำนวน 298 ครัวเรือน หมู่ 3 (บ้านสนวน)

จำนวน 289 ครัวเรือน . หมู่ 14 (บ้านด่านพัฒนา) จำนวน 287 ครัวเรือน หมู่ 6 (บ้านโพนทอง) จำนวน 217 ครัวเรือน หมู่ 2 (บ้านโจรก) จำนวน 211 ครัวเรือน หมู่ 4 (บ้านกระหม) จำนวน 182 ครัวเรือน หมู่ 7 (บ้านหนองสมบูรณ์) จำนวน 152 ครัวเรือน หมู่ 8 (บ้านนาเรือง) จำนวน 138 ครัวเรือน หมู่ 9 (บ้านโคกเจริญ) จำนวน 109 ครัวเรือน หมู่ 12 (บ้านโนนสำราญ) จำนวน 108 ครัวเรือน หมู่ 15 (บ้านนาจำปา-แสงอรุณ) จำนวน 71 ครัวเรือน หมู่ 10 (บ้านปลัดฤาษี) จำนวน 67 ครัวเรือน หมู่ 13 (บ้านห้วยปาง) จำนวน 62 ครัวเรือน และ หมู่ 11 (บ้านธาตุน้อย) จำนวน 46 ครัวเรือน ตามลำดับ

ทั้งนี้จำนวนครอบครัวที่อาศัยอยู่จริงในพื้นที่ตำบลด้านรวมทั้งสิ้น จำนวน 1,804 ครัวเรือน

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนครัวเรือนของแต่ละหมู่บ้านในตำบลด้าน

ตำบล/หมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน	
	จำนวนตามหลักฐานทะเบียนราษฎร	จำนวนที่อาศัยอยู่จริง
ตำบล ด้าน อ.กาบเชิง จ.สุรินทร์		
หมู่ 1 บ้านด่าน 1	528	260
หมู่ 2 บ้านโจรก	211	131
หมู่ 3 บ้านสนวน	289	187
หมู่ 4 บ้านกระหม	182	115
หมู่ 5 บ้านเกษตรถาวร	298	136
หมู่ 6 บ้านโพนทอง	217	153
หมู่ 7 บ้านหนองสมบูรณ์	152	114
หมู่ 8 บ้านนาเรือง	138	101
หมู่ 9 บ้านโคกเจริญ	109	93
หมู่ 10 บ้านปลัดฤาษี	67	60
หมู่ 11 บ้านธาตุน้อย	46	31
หมู่ 12 บ้านโนนสำราญ	108	88
หมู่ 13 บ้านห้วยปาง	62	46
หมู่ 14 บ้านด่าน 14	287	222
หมู่ 15 บ้านนาจำปา-แสงอรุณ	71	67
รวม	2,765	1,804

ที่มา :แบบสำรวจการศึกษาาระบบสวัสดิการสำหรับเด็กชายแดนไทย-กัมพูชา

2.4.1.5 ประชากร

ตำบลด่าน มีจำนวนประชากรตามหลักฐานทะเบียนราษฎรรวม 12,418 คน แยกเป็น ประชากรหญิง จำนวน 6,077 คน ประชากรชาย จำนวน 6,341 คน มีความหนาแน่นของประชากรเฉลี่ย 121 คน/ตารางกิโลเมตร แต่ทั้งนี้ยังมีจำนวนประชากรที่อาศัยอยู่จริงรวมทั้งสิ้น จำนวน 8,602 คน

2.4.1.6 การนับถือศาสนา

ชาวบ้านในตำบลด่าน มีการนับถือศาสนาอิสลาม จำนวน 1 ครัวเรือน โดยอาศัยอยู่ หมู่ที่ 1-บ้านด่าน1 ที่เหลือจำนวน 14 หมู่บ้าน นับถือศาสนาพุทธทั้งหมด

2.4.1.6 การถือครองที่ดิน (ไม่รวมที่อยู่อาศัย)

การถือครองที่ดินของชาวบ้านในตำบลด่าน มีการถือครองที่ดินมากที่สุด คือ "มากกว่า 10 ไร่" จำนวน 1,229 ครัวเรือน รองลงมาคือ "ต่ำกว่า 5 ไร่" จำนวน 330 ครัวเรือน "6-10 ไร่" จำนวน 287 ครัวเรือน และ "ไม่มีที่ดิน" จำนวน 91 ครัวเรือน "ไม่ระบุการถือครองที่ดิน" จำนวน 828 ครัวเรือน

2.4.1.7 ครัวเรือนที่มีเด็ก

ในตำบลด่าน มีจำนวนครัวเรือนที่มีเด็กจำนวน1,610 ครัวเรือน ได้แก่ หมู่ 1 จำนวน222 ครัวเรือน หมู่ 3 จำนวน 218 ครัวเรือน หมู่ 5 จำนวน 164 ครัวเรือน หมู่ 6 จำนวน 160 ครัวเรือน หมู่ 14 จำนวน 160 ครัวเรือน หมู่ 2 จำนวน 136 ครัวเรือน หมู่ 4 จำนวน 100 ครัวเรือน หมู่ 8 จำนวน 97 ครัวเรือน หมู่ 7 จำนวน 96 ครัวเรือน หมู่ 9 จำนวน 84 ครัวเรือน หมู่ 12 จำนวน 67 ครัวเรือน หมู่ 10 จำนวน 48 ครัวเรือน หมู่ 13 จำนวน 35 ครัวเรือน และ หมู่ 11 จำนวน 23 ครัวเรือน ตามลำดับ

2.4.1.8 ลักษณะครัวเรือนที่มีเด็ก

ตามจำนวนครัวเรือนที่มีเด็กของหมู่บ้านในตำบลด่าน แบ่งลักษณะครัวเรือนที่มีเด็กได้ 5 ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ 1 จำนวนครัวเรือนที่มีพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่อยู่ร่วมกันหลายครอบครัว

ลักษณะที่ 2 จำนวนครัวเรือนที่พ่อหรือแม่และญาติผู้ใหญ่อยู่ร่วมกันหลายครอบครัว

ลักษณะที่ 3 จำนวนครัวเรือนที่มีพ่อแม่ครอบครัวเดียว

ลักษณะที่ 4 จำนวนครัวเรือนที่มีเฉพาะพ่อหรือแม่เท่านั้น

ลักษณะที่ 5 ครอบครัวที่ไม่มีพ่อหรือแม่ โดยที่เด็กอาศัยอยู่กับผู้ปกครอง

2.4.1.9 ประชากรเด็ก (ตารางที่ 2)

จำนวนประชากรเด็กในตำบลด่าน จำแนกตามปีเกิดดังนี้ คือ ปี 2536-ปัจจุบัน ปี 2531-2535, ปี 2526-2530 และปี 2523-2525 โดยแต่ละช่วงอายุจำแนกเป็นเพศหญิงและเพศชาย ซึ่งมีประชากรเด็กทั้งหมด 2,381 คน ดังนี้

ช่วงอายุที่เกิดในปี 2531-2535 มีจำนวนเด็กชาย 487 คน และจำนวนเด็กหญิง 538 คน ช่วงอายุที่เกิดในปี 2536 - ปัจจุบัน มีจำนวนเด็กชาย 289 คน และจำนวนเด็กหญิง 214 คน ช่วงอายุที่เกิดในปี 2526-2530 มีจำนวนเด็กชาย 186 คน และจำนวนเด็กหญิง 196 และช่วงอายุที่เกิดในปี 2523-2525 มีจำนวนเด็กชาย 181 คน และจำนวน เด็กหญิง 140 คน ตามลำดับ

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนประชากรเด็ก (จำแนกตามปีเกิด)

ตำบล/หมู่บ้าน ตำบลด่าน	ปี36-ปัจจุบัน		ปี 31-35		ปี 26-30		ปี 23-25		รวม
	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	
หมู่ 1 บ้านด่าน 1	41	28	93	115	45	44	52	38	456
หมู่ 2 บ้านโจรก	-	-	127	132	-	-	-	-	259
หมู่ 3 บ้านสนวน	40	46	70	130	5	16	-	27	334
หมู่ 4 บ้านกระหม	16	11	-	-	-	-	-	-	27
หมู่ 5 บ้านเกษตรถาวร	37	28	28	22	25	25	20	14	199
หมู่ 6 บ้านโพหนอง	48	36	34	40	21	31	27	16	253
หมู่ 7 บ้านหนองสมบูรณ์	30	26	35	33	21	25	15	22	207
หมู่ 8 บ้านนาเรือง	19	-	32	-	27	23	18	-	119
หมู่ 9 บ้านโคกเจริญ	37	20	34	33	18	15	27	13	197
หมู่ 10 บ้านปลัดภาษี	7	11	15	18	7	6	13	4	81
หมู่ 11 บ้านธาตุน้อย	2	-	6	1	6	4	-	-	19
หมู่ 12 บ้านโนนสำราญ	-	-	-	-	-	-	-	-	-
หมู่ 13 บ้านห้วยปาง	12	8	13	14	11	7	9	6	80
หมู่ 14 บ้านด่าน 14	-	-	-	-	-	-	-	-	-
หมู่ 15 บ้านนาจำปา-แสงอรุณ	-	-	-	-	-	-	-	-	-
รวม	289	214	487	538	186	196	181	140	2,381

ที่มา :แบบสำรวจการศึกษาระบบสวัสดิการสำหรับเด็กชายแดนไทย-กัมพูชา

2.4.1.10 เด็กที่ไม่ได้จดทะเบียนแจ้งเกิดหรือไม่มีเอกสารสำคัญตามกฎหมาย

ในตำบลด่าน มีเด็กทั้งหมด 22 คน ชาย 15 คน หญิง 9 คน ใน 8 หมู่บ้าน ที่ไม่ได้จดทะเบียนแจ้งเกิดหรือไม่มีเอกสารสำคัญตามกฎหมาย ซึ่งจำนวนเด็กดังกล่าว ได้แก่ หมู่ 11 มีมากที่สุดจำนวน 7 คน รองลงมาคือ หมู่ 3 จำนวน 5 คน หมู่ 14 จำนวน 3 คน หมู่ 2 จำนวน 2 คน หมู่ 8 จำนวน 2 คน หมู่ 1 จำนวน 1 คน หมู่ 12 จำนวน 1 คน และหมู่ 13 จำนวน 1 คน

2.4.2 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

2.4.2.1 อาชีพหลักของบิดามารดาหรือผู้ปกครอง

การประกอบอาชีพหลักๆของบิดามารดาหรือผู้ปกครองของเด็ก ในตำบลด่าน 14 หมู่บ้าน จำแนกเป็น อาชีพเกษตรกร ค่าขาย รับจ้างและข้าราชการ โดยมีรายละเอียด คือ ประกอบอาชีพเกษตรกร จำนวน 1,245 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 88.99 ของประชากรทั้งหมด ไม่ได้ทำการเกษตรคิดเป็นร้อยละ 11.01 แยก

เป็น ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป จำนวน 176 ครัวเรือน ประกอบอาชีพค้าขาย จำนวน 124 ครัวเรือน และ ประกอบอาชีพรับราชการ จำนวน 65 ครัวเรือน

2.4.2.2 หน่วยงานธุรกิจในพื้นที่ ตำบลด่าน

ในพื้นที่ตำบลด่าน พบว่ามีปั้มน้ำมัน จำนวน 25 แห่ง และ โรงงานอุตสาหกรรม จำนวน 1 แห่ง

โรงสีข้าว จำนวน 31 แห่ง

2.4.3 ข้อมูลด้านสภาพสังคม

2.4.3.1 การศึกษา พบว่ามีโรงเรียนระดับประถมศึกษา จำนวน 6 แห่ง ห้องสมุดประชาชนและที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน จำนวน 13 แห่ง

2.4.3.2 สถาบันและองค์กรทางศาสนา พบว่ามีวัด จำนวน 12 แห่ง

2.4.4 สาธารณสุข พบว่ามีสถานมือนามัยประจำตำบล จำนวน 2 แห่ง อัตราการมีและใช้ส้วมรดน้ำ ประมาณร้อยละ 85

2.4.5 ข้อมูลด้านการบริการพื้นฐาน

2.4.5.1 การคมนาคม

พบว่าการคมนาคมทางบก สามารถติดต่อกันในทุกหมู่บ้าน และนอกตำบลได้ทุกฤดูกาล โดยมีถนนลาดยางในความรับผิดชอบของกรมทางหลวง ผ่านกลางตำบลในแนวเหนือ-ใต้ โดยเริ่มจากบ้านด่าน หมู่ที่ 14 ไปทางทิศเหนือจนถึงอำเภอสังขะ และมีถนนลาดยางสายสุรินทร์-ช่องจอม ผ่านทางทิศใต้ตำบลด่านตรงจุดบ้านด่านและถนนเส้นนี้จะเลยไปถึงเขตอำเภอสังขะและอำเภอบัวเขตไปทางทิศตะวันออก และในทางทิศตะวันตกจะไปอำเภอกาบเชิง บ้านโจรก หมู่ 2 เป็นหมู่บ้านที่ไกลที่สุด ห่างจากอำเภอกาบเชิง 21 กม. และหมู่บ้านที่ใกล้ที่สุด 11 กม. ได้แก่ บ้านด่าน หมู่ 14 และมีถนนลาดยางในความรับผิดชอบของสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท คือ ถนน สายเกษตรถาวร-บ้านสนวน ผ่านบ้านห้วยปาง บ้านโจรก และ บ้านสนวนตามลำดับ

2.4.5.2 การโทรคมนาคม พบว่ามีที่ทำการไปรษณีย์อนุญาต จำนวน 1 แห่ง

2.4.5.3 การไฟฟ้า พบว่ามีหมู่บ้านที่มีไฟฟ้าใช้ จำนวน 15 หมู่บ้าน จำนวนประชากรที่ใช้ไฟฟ้า จำนวน 12,200 คน

2.4.5.4 แหล่งน้ำธรรมชาติ พบว่ามีลำน้ำ,ลำห้วย,คลอง จำนวน 12 สาย บึงและหนอง จำนวน 6 แห่ง

2.4.5.5 แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น พบว่ามีฝาย จำนวน 11 แห่ง บ่อน้ำตื้น จำนวน 213 แห่ง บ่อบาดาล จำนวน 259 แห่ง เขื่อน จำนวน 2 แห่ง

2.4.6 ข้อมูลด้านศักยภาพชุมชน

ในพื้นที่ตำบลด่าน มีการรวมกลุ่มทางสังคม จำนวน 10 กลุ่ม แยกเป็น กลุ่มอาชีพ จำนวน 5 กลุ่ม กลุ่มออมทรัพย์ จำนวน 4 แห่ง และกลุ่มสหกรณ์ จำนวน 1 กลุ่ม

2.5 แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.5.1 แนวคิดเกี่ยวกับการบริการสังคม

2.5.1.1 แนวคิดการช่วยเหลือบุคคลในภาวะวิกฤต(Crisis Intervention)

โฮวาร์ด(Howard) ให้ความหมายของวิกฤตการณ์ไว้ว่า ประกอบด้วย เหตุการณ์ที่เป็นอันตรายหรือกดดัน ซึ่งคุกคามต่อบุคคลและครอบครัว โดยบุคคลจะให้ความหมายต่อความกดดันนั้นใน 2 ลักษณะ คือ

1. ความกดดันคุกคามต่อเป้าหมายสำคัญของชีวิต เช่น สุขภาพ ความมั่นคง
2. ไม่สามารถแก้ไขเหตุการณ์คุกคามนั้นได้ทันทีทันใด

ลิดิยา(Lydia) ได้กล่าวถึงวิกฤตการณ์ว่า โดยปกติมนุษย์จะพยายามต่อสู้ให้ตนเองอยู่ในภาวะสมดุล แต่ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์และไม่สามารถใช้กลไกการแก้ปัญหาที่เคยใช้ในภาวะปกติก็จะเข้าสู่ภาวะวิกฤต โดยมีปัจจัยเชื่อมโยงที่ก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ คือ เหตุการณ์อันตรายที่มีลักษณะคุกคาม ผลจากการคุกคามทำให้บุคคลอ่อนแอและขัดแย้ง กลไกการแก้ปัญหาที่ใช้ไม่เพียงพอ

ปิยนฎ เสี่ยมศักดิ์ กล่าวว่า วิกฤตการณ์(Crisis) หมายถึง สภาวะที่บุคคลอยู่ภายใต้ความกดดันอย่างรุนแรงอันเนื่องมาจากเหตุการณ์ในชีวิตประจำวันที่ไม่คาดหวังและไม่คาดหวังว่าจะเกิดขึ้น ประกอบกับบุคคลรับรู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง และกลไกการปรับตัวในภาวะที่นำมาใช้แก้ปัญหาในสถานการณ์ยุ่งยากนั้นไม่ได้ผล ตลอดจนขาดการช่วยเหลือจากทรัพยากรทางสังคม ทำให้บุคคลเข้าสู่ภาวะวิกฤต โดยเริ่มปรากฏอาการตั้งแต่เกิดความเครียด วิตกกังวล สับสน จนกระทั่งไม่สามารถกระทำหน้าที่ตามบทบาทของตนเองได้

จากนิยามข้างต้นสรุปได้ว่า วิกฤตการณ์ (Crisis) หมายถึง เป็นภาวะที่บุคคลตอบสนองต่อเหตุการณ์ในชีวิตประจำวันที่ย่ำแย่ เป็นเหตุการณ์ที่กดดัน คุกคาม ต่อบุคคล ครอบครัว และเป้าหมายสำคัญของชีวิต เช่น สุขภาพ ความมั่นคง การปรับตัว หรือ การพยายามต่อสู้ให้ตนเองอยู่ในภาวะการดำเนินชีวิตที่สมดุลไม่ได้ รวมถึงขาดกลไกการช่วยเหลือทางสังคม เป็นมูลเหตุให้บุคคลเข้าสู่ภาวะวิกฤตการณ์ โดยสังเกตได้จาก ภาวะความเครียด ความขัดแย้งในครอบครัว ความกลัว และวิตกกังวล จนไม่สามารถทำหน้าที่ของตนเองตามบทบาทที่วางไว้ได้

2.5.1.2 การช่วยเหลือบุคคลในภาวะวิกฤต

การช่วยเหลือบุคคลในภาวะวิกฤต หมายถึง การให้ความช่วยเหลือทางจิตใจในระยะเวลานั้นๆ ที่กระทำอย่างรีบด่วน เพื่อช่วยเหลือบุคคลในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า และเรียกความสมดุลคืนมา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะ

- บรรเทาอาการวิกฤตการณ์ต่างๆ

- ชี้ให้บุคคลที่เผชิญกับภาวะวิกฤตและครอบครัวให้เห็นมาตรการในการแก้ไขปัญหาที่สามารถจะหาได้จากทรัพยากรในชุมชน
- ให้แนวความคิด และความขัดแย้งที่ผ่านมา เพื่อให้บุคคลที่เผชิญกับภาวะวิกฤตมองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้น
- ให้บุคคลที่เผชิญกับภาวะวิกฤตได้แบบแผนการดำเนินชีวิตใหม่ๆ เช่น การรับรู้ ความคิด ความรู้สึก การพัฒนาตนเองและการใช้กลไกแก้ปัญหาซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการกับวิกฤตที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

2.5.1.3 แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน(People Participation)

กรรณิกา ชมดี ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง ความร่วมมือของประชาชนไม่ว่าของปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนที่เห็นพ้องต้องกัน และเข้าร่วมรับผิดชอบ เพื่อดำเนินการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการ โดยกระทำผ่านกลไกขององค์กร เพื่อให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ ให้ความหมายและหลักการสำคัญเรื่องนโยบายการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาว่า หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาส ให้ประชาชนในชุมชนทั้งรูปส่วนบุคคล กลุ่มชน ชุมชน สมาคม มูลนิธิ และองค์การอาสาสมัครรูปแบบต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหลายเรื่องรวมกัน

อาภรณ์พันธ์ จันทรสว่าง กล่าวว่าในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนนั้นประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้น และควรจะทำอย่างเต็มที่ การมีส่วนร่วมของประชาชนมีความหมายอย่างมหาศาล เพราะแสดงถึงการยอมรับในความรู้ ความสามารถ และศักดิ์ศรีของคน คือ ประชาชนนั่นเอง

จากนิยามข้างต้นสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) หมายถึง ในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนไม่ว่าจะเป็นกลไกที่รัฐบาล หรือกลุ่มคน หรือปัจเจกบุคคล ส่งเสริม สนับสนุน หรือสร้างโอกาส เพื่อดำเนินการพัฒนานั้น ประชาชนทุกฝ่ายจะต้องเข้ามามีส่วนร่วม ตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งสิ้นสุดอย่างเต็มที่ ซึ่งนั่นจะหมายถึง การยอมรับในความรู้ ความสามารถ และศักดิ์ศรีของคน

2.5.1.4 แนวคิดการพัฒนาพื้นที่ตามแนวชายแดน

ความเป็นมาการพัฒนาพื้นที่ตามแนวชายแดน ถือเป็นนโยบายหลักที่สำคัญในการพัฒนาชนบท ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4(2520-2524) รัฐบาลมีแนวทางใช้การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมสนับสนุนการปฏิบัติการด้านการทหารในพื้นที่เป้าหมายทางยุทธศาสตร์ของฝ่ายทหาร ในพื้นที่ที่มีความแห้งแล้ง ยากจน ห่างไกล และล่อแหลมต่อการเกิดภัยคุกคามทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ การดำเนินการพัฒนาจะเป็นไปในลักษณะของการกระจายกระจาย ไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ฉบับที่ 5 (2525-2529) ขยายแนวทางการประสานการพัฒนาทางเศรษฐกิจสังคมให้มีส่วนสนับสนุนการรักษาความมั่นคงของประเทศ ได้รับการขยายใช้ชัดเจนและเป็นระบบมากขึ้น โดย

การมุ่งเน้นการเร่งรัดพัฒนาหมู่บ้านชนบทในพื้นที่ที่มีปัญหาความมั่นคงให้สามารถป้องกันและช่วยตนเองด้านเศรษฐกิจได้ ซึ่งยึดหลักการสำคัญที่จะไม่ให้ราษฎรละทิ้งพื้นที่โดยอาศัยการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกให้เกิดประโยชน์ทางยุทธศาสตร์ ต่อเนื่องถึง ฉบับที่ 6 (2530-2534) แนวทางการพัฒนาพื้นที่ชายแดนยังคงมุ่งจัดเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดปัญหาความมั่นคงในพื้นที่ ด้วยการดำเนินการพัฒนาให้เกิดความต่อเนื่องจากแผนฯ ฉบับที่ 5 แต่ได้ปรับกลยุทธ์เป้าหมายและมาตรการให้สอดคล้องกับสถานการณ์มากขึ้น กำหนดพื้นที่เป้าหมายสำหรับการพัฒนาพื้นที่ชายแดนตามลักษณะแนวโน้มภัยคุกคามตามที่ฝ่ายทหารได้ประเมินสถานการณ์ไว้ เน้นการจัดตั้งและพัฒนาหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน สนับสนุนการเตรียมความพร้อมด้านยุทธปัจจัย 3 ด้าน ได้แก่ การเร่งรัดพัฒนาชายฝั่งสาธิต การบริการสาธารณสุข และโครงการด้านโภชนาการให้พร้อมรับสถานการณ์ ฉบับที่ 7 (2535-2539) ผลกระทบต่อประชาชนตามแนวชายแดนยังมีอยู่ ประกอบกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และปัญหาความมั่นคงได้เปลี่ยนไป การดำเนินการพัฒนาพื้นที่ชายแดนจึงปรับกลยุทธ์เป็นการพัฒนาเชิงรุก โดยการเร่งยกระดับรายได้ของประชาชนในพื้นที่ ให้ความสำคัญทั้งตนเองสูง มีจิตสำนึกรักถิ่นฐานที่อยู่ไม่อพยพไปรับจ้างในพื้นที่ห่างไกล และเน้นการพัฒนาพื้นที่ชุมชนชายแดนที่มีศักยภาพให้เป็นจุดติดต่อค้าขายกับประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อผลประโยชน์ระหว่างประเทศและการประสานผลประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจ สังคม จิตวิทยา การเมือง

บริการสังคมที่รัฐบาลจัดให้แก่ราษฎรตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชาในเขตอีสานตอนล่าง

แผนพัฒนาเสริมความมั่นคงพื้นที่ชายแดนในอีสานตอนล่าง มี 3 วัตถุประสงค์ คือ วัตถุประสงค์ทางยุทธศาสตร์ วัตถุประสงค์ทางทหาร และวัตถุประสงค์เฉพาะ โดยผู้วิจัยขอกล่าวรายละเอียดเฉพาะวัตถุประสงค์ที่ 3 คือ เพื่อทำการพิทักษ์รักษาพัฒนาประชากร และชุมชนบริเวณชายแดนให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีความปลอดภัยในชีวิต ทรัพย์สินอย่างถาวรมีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมพื้นที่อื่นๆ

- 1) ด้านการเมือง มุ่งสร้างประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ เป็นประมุข ให้มีความสมบูรณ์แบบและสอดคล้องสภาพสังคมไทย
- 2) ด้านการทหาร มุ่งให้ประชาชนมีขีดความสามารถปกป้องคุ้มครองกันได้ สามารถพัฒนาไปสู่แบบการผนึกกำลังต่อสู้ได้ในที่สุด
- 3) ด้านเศรษฐกิจ มุ่งให้ประชาชนมีอยู่มีกิน สามารถพึ่งพาตนเองได้
- 4) ด้านสังคมจิตวิทยา มุ่งให้ประชาชนมีความรักสามัคคี เกิดความสันติสุข พ้นจากปัญหาความขาดแคลนต่างๆ ที่เคยมีอยู่ กิจกรรมการดำเนินงานพัฒนาครอบคลุม ด้านการเกษตร การศึกษา ศาสนา และด้านอนามัย ประกอบด้วย 6 ประการ คือ
 - การจัดตั้งหมู่บ้านและจัดสรรที่ทำกิน ทำการจัดที่ดินและปฏิรูปที่ดินในเขตการถือครองที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย และมีสภาพป่าเสื่อมโทรม กระจายสิทธิการถือครองให้ราษฎรมีที่ดินทำกินเป็นของตนเองทุกครอบครัว ยึดหลักการจัดที่ดินของกรมป่าไม้และส่วนราชการอื่นที่เกี่ยวข้อง งานจัดสรรที่ทำกินนี้จะมีผลในการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าไม้ไปด้วย ซึ่งในงานจัดตั้งหมู่บ้าน

และจัดที่ดินทำกิน ประกอบด้วย งานจัดที่อยู่อาศัย งานจัดที่ทำกิน งานพัฒนาที่ดิน และงานฟื้นฟูป่าไม้

- งานพัฒนาแหล่งน้ำ พัฒนาแหล่งน้ำทั้งระยะสั้นและระยะยาวเพื่อแก้ไขปัญหาให้ราษฎรมีน้ำบริโภคใช้สอยอย่างเพียงพอ สามารถใช้ในการประกอบอาชีพทางการเกษตรได้มากขึ้น ได้แก่ การก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ การก่อสร้างคลองส่งน้ำ และการจัดสรรน้ำ
- งานพัฒนาอาชีพ ส่งเสริมการพัฒนาอาชีพเกษตรกรรมทุกสาขา ให้ประชาชนรู้จักการประกอบอาชีพตามหลักวิชาการแนวใหม่ เน้นหนักการเพิ่มผลผลิตในที่ดินเดิม ให้ประชาชนรู้จักอาชีพหลัก และอาชีพรองที่จะเป็นการเสริมรายได้ตลอดทั้งปี
- การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานและพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐาน ได้แก่ การจัดให้ประชาชนตามแนวชายแดนมีสิ่งอำนวยความสะดวกตามความจำเป็นพื้นฐาน ให้พ้นจากสภาพความขาดแคลนที่เคยมีและให้พอเพียงแก่การใช้จ่าย ประกอบด้วย การจัดให้มีเส้นทางคมนาคม จัดให้มีโรงเรียนเพื่อการศึกษา และจัดให้มีสถานอนามัยหรือสถานบริการสาธารณสุข เพื่อให้ราษฎรได้รับการบริการอย่างทั่วถึง
- การพัฒนาร่างกายจิตใจและปรับปรุงคุณภาพชีวิต ให้ประชาชนมีอุดมการณ์ประชาธิปไตยสอดคล้องกับสภาพสังคมไทยปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้น เช่น เด็กในวัยเรียน เยาวชน และผู้ใหญ่ เพื่อผลในการสร้างผู้นำในอนาคต ได้แก่ งานพัฒนาแม่และเด็ก งานพัฒนาเด็กเล็กก่อนวัยเรียน โครงการอาหารกลางวันเด็กก่อนวัยเรียน งานพัฒนาเยาวชน งานเกษตรเพื่อโภชนาการ งานจัดหาน้ำสะอาด งานสุขภาพบาล โครงการธนาคารต่าง ๆ เช่น ข้าว โค กระบือ ยา ฯลฯ และงานส่งเสริมสหกรณ์
- งานจัดระบบรักษาความปลอดภัย ให้ประชาชนมีความปลอดภัยและทรัพย์สินอย่างถาวร โดยการฝึกหัดและพัฒนาขีดความสามารถในการป้องกัน คุ่มครองตนเองได้ทั้งในด้านป้องกันตนเอง หมู่คณะและประเทศชาติในที่สุด ได้แก่ การจัดตั้งองค์กรมวลชน การจัดระบบต่อสู้ เช่น การสร้างที่มั่นต่อสู้ ป้อมยาม การจัดระบบการเตือนภัย เช่น การลาดตระเวน การตั้งหอกระจายข่าว การหลบภัย และเตรียมแผนอพยพ และการรายงานข่าว (ติดตั้งวิทยุสื่อสาร)

2.5.2 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนไทย – กัมพูชา : ศึกษาเฉพาะกรณีความร่วมมือจากรัฐบาลสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน โดย กิตติพันธ์ กาญจนพิพัฒนกุล (2536 : ค – ง) การวิจัยมุ่งเน้นศึกษาเฉพาะกิจกรรมด้านการสร้างที่อยู่อาศัย การพัฒนาแหล่งน้ำ การพัฒนาสุขภาพอนามัย และการพัฒนาเส้นทางคมนาคม พบว่า ราษฎรไทยที่ย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนไทย – กัมพูชา มีฐานะความเป็นอยู่ มีรายได้และมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินดีกว่าเดิม และโครงการหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ในการคงราษฎรไว้ตามแนวชายแดนเพื่อป้องกันไม่ให้ฝ่ายตรงข้ามสามารถใช้พื้นที่ดังกล่าวปฏิบัติการเพื่อคุกคามความมั่นคงของชาติ อย่างไรก็ตาม

ตาม ผลการวิจัยพบว่าการจัดทำแผนดำเนินงานประจำปี น่าจะได้มีการประสานระหว่างหน่วยงานต่างๆ ให้ใกล้ชิดกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพื่อให้แผนงานมีความสอดคล้องและเกื้อหนุนกัน และควรเพิ่มความสนใจในการติดตามและการประเมินผลสำเร็จของแผนงานโครงการให้มากขึ้น

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้เสนอแนะให้มีการประชาสัมพันธ์และส่งเสริมให้องค์กร ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน หรือกลุ่มบุคคล รับเป็นผู้อุปถัมภ์หมู่บ้านในโครงการรายละเอียด 2 - 3 หมู่บ้าน และให้การสนับสนุนแก่ราษฎรในหมู่บ้าน อาทิ การให้ทุนการศึกษา การจัดตั้งกองทุนเพื่อการสนับสนุนการประกอบอาชีพ หรือการฝึกอาชีพ รวมทั้งการช่วยรับซื้อผลผลิตของราษฎรเพื่อช่วยเพิ่มรายได้ให้แก่ราษฎรในหมู่บ้าน เป็นต้น

พลตรี ทวีสิทธิ์ หนูนิมิตร (2532 : 65 - 69) ได้ทำการวิจัยเรื่อง โครงการพัฒนาพื้นที่ชายแดน (พชด.) กับความมั่นคงเขตพื้นที่อีสานตอนล่าง ผลการวิจัยสรุปว่าภายในสถานการณ์ที่เวียดนามเหนือมีชัยต่อเวียดนามใต้ สหรัฐถอนตัวออกจากเขมร พื้นที่บริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา ต้องถูกคุกคามทั้งจากศัตรูภายใน คือ พคท. และศัตรูภายนอก คือ ทหารต่างชาติที่อยู่ตามแนวชายแดน ก่อให้เกิดผลเสียหายแก่ฝ่ายไทยตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นบ้านเรือน ไร่นา หรือแม้แต่การสูญเสียชีวิตราษฎรตามแนวชายแดน ต้องได้รับความเดือดร้อนอย่างแสนสาหัส ยิ่งกว่านั้น ทหารเวียดนามเข้าเผชิญหน้ากับไทยตามแนวชายแดน เพื่อกวาดล้างพวกกลุ่มต่อต้าน และถือโอกาสรุกเข้ามายึดดินแดนไทยเพื่อตั้งเป็นฐานทัพ ก่อให้เกิดการสูญเสียชีวิตของทหารไทยจำนวนมาก และส่งผลกระทบทำให้ราษฎรไทยต้องสูญเสียชีวิตและทรัพย์สิน ต้องอพยพหลบภัยจากบ้านเรือน และไร่นาที่เคยอยู่อาศัยและทำมาหากินไปอยู่ที่ปลอดภัยกว่า การแก้ปัญหารัฐบาลใช้กำลังทหารและกลุ่มกำลังต่างๆ เข้าปฏิบัติการแล้ว ได้ใช้วิธีการในรูปแบบต่างๆ เข้าดำเนินการ เช่น โครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงในระดับพื้นที่ โครงการหมู่บ้านป้องกันตนเองตามแนวชายแดน และดำเนินการปรับปรุงแก้ไขโครงการต่างๆ เหล่านี้ ให้เป็นรูปแบบที่สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างมีแบบแผนภายใต้ชื่อใหม่ว่า “โครงการพัฒนาพื้นที่ชายแดนในเขตภาคอีสานตอนล่าง” (พชด.) เนื้องานหลัก ได้แก่ การพัฒนาแหล่งน้ำ งานจัดที่ดิน งานพัฒนาอาชีพ งานปรับปรุงสาธารณประโยชน์ขั้นมูลฐาน งานพัฒนาจิตใจ งานจัดระบบรักษาความปลอดภัย

ผู้วิจัยได้เสนอแนะว่าสถานการณ์ชายแดนที่เปลี่ยนแปลงไปอาจทำให้มองดูเหมือนกับว่า ภัยคุกคามที่เคยมีอยู่ตามแนวชายแดนจะยุติลง งานพัฒนาเพื่อความมั่นคงตามแนวชายแดนอาจถูกมองข้ามความสำคัญไป และถ้าหากโครงการนี้ถูกลดความสำคัญก็จะเป็นที่น่าเสียดายที่ราษฎรผู้ด้อยโอกาสตามแนวชายแดน จะต้องเผชิญกับความทุกข์ยากอย่างแสนสาหัสต่อไป อีกประการหนึ่ง คือ จะมีการเข้าไปบุกรุกป่ามากขึ้นโดยนายทุนซึ่งอาศัยราษฎรบังหน้า ทำให้พื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ต้องถูกทำลายไป ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าโครงการพัฒนาพื้นที่ชายแดนในเขตอีสานตอนล่างเป็นโครงการที่มีความจำเป็นที่จะต้องดำเนินการ และปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมและทันกับเหตุการณ์

ปิยนาง เสี่ยมศักดิ์ วิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดบริการสังคมแก่ราษฎรตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ศึกษาเฉพาะกรณี : ตำบลตาเมียง กิ่งอำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์” สรุปผลการศึกษาวิจัย พบว่า ปัญหาและความต้องการ มีดังนี้ ด้านการศึกษา คือ เรื่องไม่มีค่าเล่าเรียนของบุตรหลานมากที่สุด รองลงมา ปัญหาความไม่เพียงพอของทุนการศึกษาและอุปกรณ์การเรียน ด้านสาธารณสุข มีปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลมากที่สุด รองลงมา คือ ปัญหาบุคลากรทางการแพทย์มีน้อย ด้านที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินได้พบว่า

มีปัญหาการไม่มีเอกสารสิทธิในที่ดินทำกินมากที่สุด รองลงมา คือ เรื่องที่ดินทำกินไม่เพียงพอและสภาพดินไม่ดี ที่อยู่อาศัยคับแคบไม่สามารถขยายพื้นที่ออกไปได้ ด้านรายได้ มีปัญหาเรื่องรายได้ไม่แน่นอน ปัญหาส่งเสริมอาชีพไม่ต่อเนื่องทำให้ไม่สามารถนำไปประกอบอาชีพได้จริง ด้านการจ้างงาน มีปัญหาอัตราการจ้างงานในชุมชนต่ำ การสร้างงานที่รัฐบาลจัดทำในชุมชนยังไม่เพียงพอ ด้านบริการสังคมทั่วไป พบว่า คนพิการ มีปัญหาการที่ครอบครัวประสบความยากลำบากในการดูแลคนพิการ เนื่องจากมีรายได้น้อย ด้านเด็กและเยาวชน มีปัญหาเรื่องความไม่พอเพียงของกิจกรรมสำหรับเด็ก

การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้วิจัยสนใจศึกษารูปแบบสวัสดิการที่จัดให้กับเด็กยากจนและด้อยโอกาสในเขตชายแดนไทย-กัมพูชา ประเด็น การจัดสรรที่ดินทำกิน ด้านการศึกษา ด้านสวัสดิภาพ ด้านการพัฒนาสุขภาพทางจิตใจ ความปลอดภัย ฐานะความเป็นอยู่ สาธารณสุขขั้นมูลฐาน อาชีพ สิทธิเด็ก แรงงานเด็ก การจัดสรรงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมให้เด็กเยาวชนและผู้ปกครอง ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับชุมชน วิถีชีวิต วัฒนธรรม การมีส่วนร่วม และธรรมชาติพื้นฐานของเด็กในเขตชายแดนไทย-กัมพูชา

บทที่ 3

ผลการศึกษา

3.1 ข้อมูลทั่วไป

บ้านสนวน ม.3 ต.ด่าน อ.กาบเชิง จ.สุรินทร์ ตั้งมาเมื่อประมาณ 40-50 ปี มีครัวเรือนจำนวน 256 หลังคาเรือน แบ่งการปกครองออกเป็น 10 คุ่ม เนื่องจากเป็นพื้นที่ติดเขตชายแดนไทย-กัมพูชา ซึ่งห่างจากด่านช่องจอมเพียง 3 กิโลเมตร จึงมี ดชต.อยู่ 2 จุด เพื่อดูแลความปลอดภัยจากโจรเขมรและภัยสงคราม นอกจากนี้ ดชต.ยังมีหน้าที่ดูแลประสานงานแก้ไขปัญหาด้านการพัฒนาหมู่บ้าน เอกสารสิทธิ์ที่ดินทำกิน พัฒนาแหล่งน้ำ คลองส่งน้ำ ปัจจุบันได้รับงบประมาณจากหน่วยงานหมู่บ้านต่อต้านยาเสพติด

3.1.1 วัฒนธรรมและประเพณี

1) ภาษา ใช้ภาษาพูด 3 ภาษา ในการสื่อสารกันในชุมชน คือ เขมร ลาว กวย โดยภาษาเขมรใช้มากที่สุด รองลงมาเป็นภาษาลาว และกวย น้อยที่สุด

ประเพณีประจำปี : ที่ยังปฏิบัติอยู่ในหมู่บ้าน

มกราคม – กุมภาพันธ์ : บุญผ้าป่า บุญข้าวจี โดยจัดที่บ้านโพนทอง

เมษายน : สงกรานต์

พฤษภาคม : เข้าพรรษา

สิงหาคม : วันแม่แห่งชาติ จัดที่บ้านโจก

กันยายน : วันสารท จัดที่บ้านหนองสมบูรณ์

แต่ละหมู่บ้านใน 15 หมู่บ้าน ของตำบลด่าน จะรับผิดชอบในการจัดงานตามประเพณีประจำปี เป็นช่วงๆ โดยไม่ได้จัดงานประเพณีทั้งหมดแต่จะแบ่งกันจัดแล้วหมู่บ้านที่เหลือไปช่วยงานกัน

3.1.2 กลุ่มทางสังคม

โรงสี 6 โรง

ธนาคารข้าว มีปัญหายังเก็บไม่ได้

ระบบน้ำประปา ต้องจ่าย 3% / เดือน เงินยืมได้ 2 คน / เดือน

กลุ่มแม่บ้าน ยังไม่เข้มแข็ง

กลุ่มฌาปนกิจ

กลุ่มเลี้ยงไหม

กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ สมาชิก 20 คน

กองทุนหมู่บ้าน

ลูกเสือชาวบ้าน

3.1.3 ปัญหา

1) ปัญหาความขัดแย้งของผู้นำ ผู้ใหญ่บ้านคนเก่ากับ อบต. จึงเกิดผลกระทบต่อประชาชนในเรื่องการจัดสรรงบประมาณพัฒนาหมู่บ้าน

แรงงานต่างด้าวอพยพเข้ามาหลบซ่อนในหมู่บ้าน

เด็กไม่มีใบเกิด

3.1.4 นโยบายพัฒนาหมู่บ้าน

- จัดหาที่ทำกินสำหรับเด็ก
- จัดทำคลองส่งน้ำ แหล่งน้ำทำมาหากินให้หมู่บ้าน
- หาอาชีพเสริมรองรับให้กับชาวบ้าน

3.1.5 ความต้องการได้รับสวัสดิการ

- ให้มีโรงเรียน ตชด.ในหมู่บ้าน ซึ่งในหลักการแล้วเป็นไปได้ยาก ซึ่งปัญหาทุกอย่างจะประสานมาทางผู้ใหญ่บ้าน
- อยากให้มีถนนอ้อมที่สาธารณะประโยชน์ของหมู่บ้าน
- ให้ชาวบ้านมีเอกสารสิทธิ์ที่ดินทำกิน

3.1.6 ความต้องการการช่วยเหลือเด็ก

- มีโรงเรียนอยู่ในหมู่บ้าน เนื่องจากเด็กต้องเดินระยะทางไกล 3 กิโลเมตรไปเรียน บางคนไม่มีรถจักรยานขี่ไปโรงเรียน เด็กนักเรียนไปถึงโรงเรียนสายเรียนไม่ทันเพื่อน ไม่ปลอดภัยช่วงเย็นหลังเลิกเรียน
- ช่วยเหลือเด็กในเรื่องยานพาหนะ จักรยานขี่ไปโรงเรียน
- ศูนย์เด็กเล็กยังขาดเครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์ เช่น เสื่อปูนั่ง ของเล่นเด็ก หมอน ที่นอน ซึ่งศูนย์เด็กเล็กตั้งมาเมื่อ ปี 2538 มีคนดูแล 1 คน เป็นคนในหมู่บ้าน ได้รับงบบริจาคจาก พัฒนาชุมชน 3,000 บาท และจาก อบต. 1,100 บาท รวมทุนสร้างศูนย์ 4,100 บาท

3.2 สภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของเด็กในเขตชายแดน ไทย – กัมพูชา

3.2.1 การประเมินตนเอง

3.2.1.1 ตำแหน่งทางสังคม

เด็กส่วนใหญ่ในเขตชายแดนไทย-กัมพูชา เป็นกลุ่มเด็กยากจน เนื่องจากพ่อแม่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง รวมทั้งสภาพพื้นที่ไม่เหมาะต่อการปลูกข้าว อาชีพส่วนใหญ่ของพ่อแม่เด็กจึงเน้นหนักที่รับจ้างทำไร่ปอ ไร่้อย ไร่จิ้งจอกปอ ตากปอ ซึ่งบางปีได้ผลบางปีไม่ได้ผล นอกจากนี้ที่ดินที่ทำกินส่วนใหญ่เป็นที่เช่า เป็นที่ดินที่ได้รับการจัดสรรจากกรมป่าไม้ซึ่งอยู่ในเขตป่าสงวนยังไม่มีเอกสารสิทธิ์ เป็นผลสืบเนื่องไปยังเด็กๆที่ต้องช่วยแบกรับภาระหารายได้ช่วยเหลือครอบครัวและหาเงินช่วยตัวเองในการใช้จ่ายในชีวิตประจำวันและเป็นทุนในการเล่าเรียน เช่น ค่าสมุด หนังสือ เสื้อผ้า เป็นต้น โดยการเป็นเด็กลากรถเข็นในตลาดของจอม ไร่จิ้งจอกปอ ไร่จิ้งเกี้ยวข้าว ช่วงวันเสาร์อาทิตย์และช่วงปิดเทอม นอกจากภาระดังกล่าวแล้วเด็กในเขตชายแดนยังต้องทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลบ้านและดูแลน้อง หุงหาอาหาร เนื่องจากพ่อแม่ต้องออกไปรับจ้างนอกบ้านและกลับเข้าบ้านตอนเย็นทุกวัน

3.2.1.2 ความหมายของชีวิต

ความสำคัญของชีวิตพวกเขาส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับพ่อแม่ ซึ่งมองว่าการได้ช่วยแบ่งเบาภาระของพ่อแม่เป็นเรื่องที่สำคัญ นอกจากนี้การได้อยู่ได้เล่นกับเพื่อน การเป็นที่รักของครู การได้เรียนหนังสือถึงแม้จะมีอายุมาก ถูกเพื่อนแกล้งบ่อยๆ ก็ตาม และการเป็นคนที่ทำเลี้ยงตัวเองและครอบครัวถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญเช่นกัน

3.2.1.3 ความมุ่งหวังในอนาคต

เด็กส่วนใหญ่มองว่าอนาคตที่ดี คือ การมีงานทำและหารายได้ช่วยเหลือครอบครัว จึงให้ความสำคัญกับการได้เรียนหนังสือระดับ ม.3-ม.6 ถือว่าเพียงพอแล้วสำหรับการออกไปหางานทำได้ง่ายและไม่ตกงาน แต่ลึกๆ แล้วคาดหวังว่าตนเองจะได้เรียนจบถึงระดับปริญญาตรี การประกอบอาชีพของพ่อแม่ก็เป็นความคาดหวังของเด็กๆ เหล่านี้ ความต้องการอยากให้พ่อแม่มีเอกสารสิทธิ์ที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ไม่ต้องออกไปรับจ้างนอกหมู่บ้าน ไม่ต้องเช่าที่ทำกิน ก็ถือเป็นความหวังสูงสุดของเด็กในเขตชายแดนเช่นกัน นอกจากนี้การมีครอบครัวที่เพียบพร้อมสมบูรณ์ พ่อแม่ไม่หย่าร้าง พ่อแม่ไม่ทะเลาะกัน เป็นสิ่งที่พวกเขาต้องการได้มาเหมือนเด็กคนอื่นๆ

3.2.1.4 อิทธิพลต่อบุคคลอื่น

การดำเนินชีวิตของเด็กในเขตชายแดนไทย - กัมพูชา เป็นการดำเนินชีวิตที่มีอิทธิพลต่อ พ่อแม่ ผู้ปกครอง เนื่องจากเป็นพื้นที่เสี่ยงในด้านความปลอดภัย การใช้ชีวิตจึงต้องอยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ตลอด สะท้อนออกมาในรูปของความเป็นห่วง เห็นได้จากเมื่อเด็กออกนอกบ้าน แล้วกลับบ้านมืดเวลา (สังเกตจากการที่ผู้ศึกษาพาเด็กออกนอกพื้นที่แล้วกลับค่ำ 19.30 น.) พ่อแม่ ผู้ปกครองจะรู้สึกกระวนกระวาย ออกตามหาหรือรอจนกว่าลูกจะกลับมาบ้าน ประกอบกับมีตัวอย่างจากเด็กเล่น แล้วประสบอุบัติเหตุจากลูกกระเบิด อิทธิพลของเด็กต่อผู้ใหญ่ เป็นอิทธิพลในรูปของความเป็นห่วง

3.2.2 การวิเคราะห์ความยากลำบากที่เผชิญอยู่

ความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครอบครัวในเรื่องของ ที่ดินทำกินของพ่อแม่ ความปลอดภัยในชีวิต ความมั่นคงทางคุณภาพชีวิตทั้งร่างกายและจิตใจ ความมั่นคงทางอนาคต สิ่งเหล่านี้เชื่อมโยงไปสู่ปัญหาความ

ยากลำบากของเด็กชายแดน ซึ่งการดำเนินชีวิตประจำวันของเขาต้องได้เกี่ยวข้องโดยที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ภาพพ่อแม่ทะเลาะกันเมื่อกลับจากรับจ้างเกี่ยวข้าว ลอกปอ หรือตัดอ้อย เนื่องจากไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ต้องดิ้นรนเพื่อให้มีข้าวกินไปวันๆหนึ่ง ความเครียดของพ่อแม่ที่เกิดจากการถูกคุกคามหรืออยู่ภายใต้อำนาจรัฐ เช่น กรมป่าไม้ การถูกคุกคามจากโจรภัยเขมร ส่งผลกระทบต่อชีวิตเด็กในเขตชายแดนไทย-กัมพูชา อย่างต่อเนื่องและยังหาทางคลี่คลายไม่ได้ อนาคตที่เด็กต้องตกอยู่ในสภาพที่ไม่ต่างจากพ่อแม่เท่าไร ทำให้เขาขาดซึ่งคุณภาพชีวิตที่ดีในอนาคต

ระบบสวัสดิการที่ผ่านมา

ที่ผ่านมาหน่วยงานภาครัฐเข้ามาดูแลสวัสดิการในด้านต่าง ๆ ดังนี้

ด้านที่ดินทำกิน

กรมป่าไม้ จัดสรรที่ดินทำกินให้กับครอบครัวที่เคยทำกินในเขตของป่าไม้ แต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ ซึ่งล่อแหลมต่อการยึดที่ดินคืน และที่ผ่านมา รัฐมีนโยบายปลูกสร้างสวนปาล์ม (คจก.) ในเขตพื้นที่ป่าของกรมป่าไม้ จนเป็นเหตุให้ชาวบ้านรวมตัวการต่อสู้เรียกร้องที่มีการยุติการปลูกสร้าง ปัจจุบันถึงจะมีการยุติการปลูกสร้างชั่วคราวก็ตาม แต่ชาวบ้านก็ยังวิตกกังวลอยู่เนื่องจากกรมป่าไม้ไม่มีความชัดเจนในการยุติปัญหาดังกล่าว

ด้านความปลอดภัย

โดยจัดตั้งทหาร ตชด. ดูแลความปลอดภัยในยามฉุกเฉิน

ด้านเด็กและเยาวชน

มีจัดตั้งศูนย์เด็กประจำหมู่บ้าน โดย อบต. โครงการปลูกผักเลี้ยงสัตว์เพื่อเป็นอาหารกลางวันสำหรับเด็กของกระทรวงศึกษาธิการ เป็นโครงการที่เกิดตามกระแสนโยบายรัฐ ปัจจุบันศูนย์เด็กเล็กขาดงบประมาณต้องเรียกรายเงินจากผู้ปกครองเด็กเพื่อเป็นทุนในการบริหารจัดการ โครงการปลูกผักและเลี้ยงสัตว์เพื่อเป็นอาหารกลางวันล้มเลิกไปเป็นเวลานานแล้วเนื่องจากขาดงบประมาณสนับสนุน ปัจจุบันโรงเรียนต้องเก็บเงินจากผู้ปกครองเป็นทุน และเด็กๆ ต้องขนฝืนจากบ้านไป เพื่อประกอบอาหารกลางวัน แต่นั่นก็ยังไม่เพียงพอกับจำนวนเด็กในโรงเรียน จนมีปัญหาลูกๆ ขโมยอาหารกลางวันไปกินที่บ้าน หรือไม่ก็ปัญหาว่าเด็กที่เล็กเรียนตอนเที่ยงเช้าจะไม่ได้กินอาหารกลางวันเนื่องจากอาหารไม่พอ มีนมสำหรับเด็กๆ ในโรงเรียน แต่ไม่เพียงพอ เนื่องจากยังมีเด็กในระดับ ป.4-ป.5 มีความต้องการดื่มมอยู ซึ่งส่งผลให้มีปัญหาเด็กบางคนขโมยนมโรงเรียน นอกจากนี้ยังมีปัญหานมไม่มีคุณภาพ เช่น บุด เก็บไว้ได้ไม่นาน

ด้านการสงเคราะห์ โดยกรมประชาสงเคราะห์

มีเบี้ยยังชีพสำหรับเด็กพิการแต่ไม่เพียงพอ นอกจากนี้ยังไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการจัดเบี้ยยังชีพ เนื่องจากเด็กที่เดือดร้อนจริงๆ กลับไม่เคยได้รับ

ทุนการศึกษา มีทุนสำหรับนักกีฬา มีทุนการศึกษาสำหรับเด็กกำพร้าและยากจน โดยกระทรวงศึกษาธิการ แต่ยังไม่เพียงพอ เนื่องจากยังมีเด็กที่มีปัญหาดังกล่าวเป็นจำนวนมาก

มีโครงการแจกเสื้อผ้าและสมุด ซึ่งการแจกเสื้อผ้าให้เด็กนั้นมีปัญหาว่าเสื้อผ้าที่แจกนั้นเด็กโตใส่ไม่ได้ ต้องเก็บ ส่วนการแจกสมุดนั้นยังมีอยู่จนถึงปัจจุบัน

ด้านอาชีพสำหรับเยาวชน โดยกรมประชาสัมพันธ์

มีโครงการฝึกวิชาชีพช่างยนต์ให้กับ เยาวชน แต่หลังจากฝึกเสร็จแล้วไม่มีการติดตามผล ไม่มีทุนเพื่อรองรับการประกอบอาชีพให้ นอกจากนี้วิชาชีพที่ฝึกเป็นเพียงพื้นฐานเท่านั้นไม่สามารถนำมาประกอบอาชีพได้ในความเป็นจริง

ด้านการรักษาพยาบาล โดยกระทรวงสาธารณสุข

มีบัตรรักษาพยาบาล 30 บาท ซึ่งเพียงพอสำหรับเด็กชายแดนและครอบครัว แต่มีปัญหาเด็กบางไม่ได้รับบัตรดังกล่าว เนื่องจากยังไม่ซื้อในทะเบียนบ้าน

3.2.3 ความรู้สึกต่อตนเองในเรื่องอำนาจต่อรอง

เด็กชายแดนไม่มีอำนาจต่อรองใดๆ เนื่องจากชีวิตเขาขึ้นอยู่กับผู้ใหญ่ เช่น พ่อแม่ ครู อาจารย์ ผู้หลักผู้ใหญ่ในหมู่บ้าน ด้วยภาวะที่ตกอยู่ในสถานะทางสังคมที่เป็นเด็ก ทำให้เขาไม่ได้รับการยอมรับหรือรับฟังความคิดเห็นใดๆ จากกลุ่มที่เป็นผู้ใหญ่ สังเกตได้จากการประชุมประจำหมู่บ้าน เด็กแสดงความคิดเห็นหรือเสนอแนวทางการพัฒนาหมู่บ้านหรือจัดกิจกรรมในหมู่บ้าน จะไม่ได้รับความสนใจจากผู้ใหญ่ ตลอดจนไม่ได้รับการนำไปปฏิบัติ ซึ่งเด็กๆ มองว่าความคิดของพวกเขาไม่ได้รับความร่วมมือจากผู้นำชุมชน เนื่องจากผู้นำชุมชนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนร่วม ผู้นำชุมชนหรือผู้ใหญ่ในชุมชนไม่สามัคคีกัน นอกจากนี้กรณีเด็กถูกลากรถในตลาดช่องจอมถูกเอาเปรียบ เช่น ถูกแซงคิวลากรถ ได้รับอุบัติเหตุจากการลากรถ แต่เด็กไม่กล้าที่จะไปร้องเรียนหรือเรียกร้องความเป็นธรรม ซึ่งเด็กๆ คิดว่าควรจะให้มีคนมาดูแลคิวลากรถให้ทุกคนมีความเท่าเทียมและไม่เอาเปรียบกัน

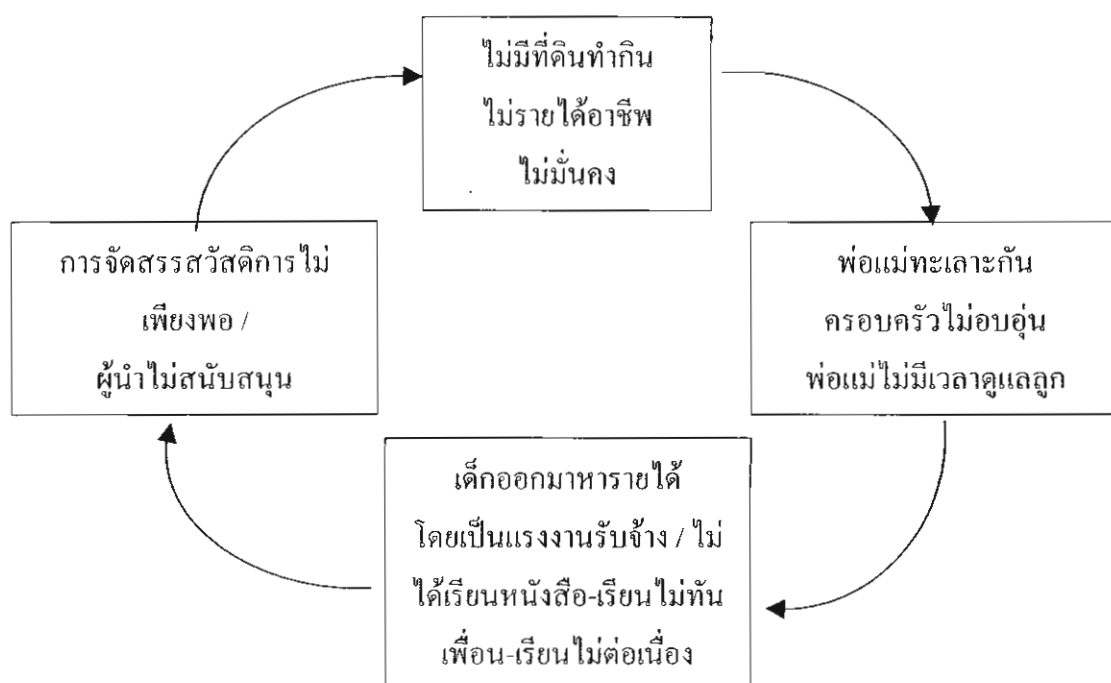
3.2.4 ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

เด็กในเขตชายแดนไทย-กัมพูชา มีความสัมพันธ์กับกลไกรัฐในชุมชน กรณีการเข้าไปมีส่วนร่วมในการประชุมหมู่บ้าน การเข้าไปมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อการพัฒนาหมู่บ้าน การจัดสรรเงินกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งเด็ก ๆ มองว่าการเข้าไปมีส่วนร่วมของพวกเขามีแนวโน้มเป็นลบหรือไม่ได้รับความร่วมมือจากผู้นำชุมชน เนื่องจากผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน อบต. ไม่สามัคคีกันและมีปัญหาขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ ที่ผ่านมามีเด็ก ๆ ในหมู่บ้านมีการจัดตั้งกลุ่มกันขึ้นมาเพื่อจัดกิจกรรมที่พวกเขาอยากจะทำ เช่น กีฬา

กรรมแข่งขันกีฬา พัฒนาหมู่บ้าน หารายได้เข้ากลุ่มโดยของเข้าร่วมจัดกิจกรรมงานวัดกับกลุ่มผู้ใหญ่ โดยเสนอขอทุนสนับสนุนจากงบจัดกิจกรรมของหมู่บ้าน (งบ อบต.) แต่กลับถูกมองว่าเป็นเรื่องไร้สาระและไม่เคยได้รับการสนับสนุน

3.2.5 การวิเคราะห์วงจรความทุกข์ยาก

พื้นฐานปัญหาหรือจุดกำเนิดของปัญหาเด็กชายแดนไทย-กัมพูชา เกิดจากปัญหาพ่อแม่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตัวเอง จึงต้องออกไปใช้แรงงานก่อนวัยอันสมควร ส่งผลต่อเนื่องไปยังปัญหาการดำเนินชีวิตของเขา การที่ได้กินในเขตชายแดนต้องเผชิญกับปัญหาขาดความรักความอบอุ่นจากพ่อแม่ เพราะพ่อแม่ทะเลาะกันทุกวัน การที่ต้องผันตัวเองไปเป็นเด็กเร่ร่อนอยู่ตามบ้านญาติพี่น้อง เพื่อหาข้าวกินให้แต่ละมื้อ การไม่มีชื่อในทะเบียนบ้านเพราะพ่อแม่ไม่มีเวลาไปแจ้งเนื่องจากพื้นที่อยู่ห่างไกลตัวเมือง ไม่มีเงินค่าเดินทาง ชีวิตพ่อแม่อยู่กับการรับจ้างตัดอ้อย ลอกปอ เกี่ยวข้าว ดำนา ขาดเวลาที่มาดูแลครอบครัว เด็กต้องลุกขึ้นมาดูแลบ้าน หุงหาอาหาร ดูแลน้อง และที่ร้ายไปกว่านั้นก็คือต้องหาเงินเพื่อช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในบ้านและเป็นค่าเสื้อผ้า ค่าเล่าเรียนของตัวเอง นอกจากเด็ก ๆ ต้องเผชิญกับภาวะความไม่ปลอดภัยในชีวิตเสี่ยงต่อการถูกโจรเขมรจับตัวไปเรียกค่าไถ่ หรือเสี่ยงต่อการเข้าป่าหาของป่ามาขาย และถูกกับระเบิด ส่งผลให้ร่างกายพิการ (ดังแผนภูมิ)

แผนภูมิแสดง วงจรความยากลำบากของเด็กชายแดน

จากแผนภูมิข้างต้น จะเห็นได้ว่าการดำเนินชีวิตของเด็กชายแดนผู้ก้นอยู่กับความมั่นคงในเรื่องที่ดินทำกินของพ่อแม่และความมั่นคงในอาชีพของครอบครัว ซึ่งการแก้ไขปัญหาในเรื่องการจัดสรรที่ดินทำกินให้กับครอบครัวในเขตพื้นที่ชายแดนให้ทุกครอบครัวมีเอกสารสิทธิ์ในที่ดินทำกิน การมีอาชีพรองรับที่มั่นคงสำหรับทุกครอบครัว เป็นทางออกที่เด็กในเขตชายแดนจะหลุดพ้นจากวงจรความทุกข์ รวมถึงการได้รับการพัฒนาทั้งทางคุณภาพชีวิตและการศึกษาที่เท่าเทียมกับเด็กปกติทั่วไป

กล่าวโดยสรุปจะเห็นว่าเด็กชายแดนมีจุดเปลี่ยน/จุดหันเหของชีวิต ได้แก่

จุดหันเหดั้งเดิม คือ ความยากจนที่มากับครอบครัวอพยพมาจากถิ่นอื่นเพื่อมาหาที่ทำกิน

จุดหันเหที่ 2 การเกิดมาในครอบครัวที่ยากจนอยู่แล้วทำให้ครอบครัวมีภาระเลี้ยงดูเพิ่มขึ้น จึงยากจนลงกว่าเดิม

จุดหันเหที่ 3 เมื่ออายุครบเกณฑ์เข้าเรียน มีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น กิจกรรมที่เคยช่วยครอบครัว เช่น การหาเห็ด หาอาหาร ลอกปอ ถูกแบ่งเวลาไปเรียน เมื่อเรียนจบ ป.6 ต้องไปเรียนในโรงเรียนประจำตำบล เมื่อเรียนจบ ม.3 ต้องไปเรียนในโรงเรียนต่างอำเภอ ซึ่งมีระยะทางห่างจากบ้านออกไปเรื่อย ๆ

จุดหันเหที่ 4 เมื่อเรียนจบจนถึงกำลังของครอบครัวที่พอส่งเรียนได้ จะต้องเลือกจุดเปลี่ยนของชีวิตอีกครั้ง คือ การเลือกระหว่างการเข้าไปรับจ้างในเมือง กับการอยู่ที่บ้าน หากเลือกระหว่างการเข้าไปรับจ้างในเมืองจะไปพบกับความยากลำบากอย่างใหม่ในชีวิตของแรงงานรับจ้าง หรือ หากเลือกที่จะอยู่ที่บ้านจะต้องอยู่ท่ามกลางความยากลำบากที่ทรัพยากรจำกัดและไม่สมบูรณ์เช่นเดิม ซึ่งจะยากลำบากมากขึ้น

3.3 การเข้าถึงทรัพยากร

3.3.1 ทรัพยากรทางการผลิต

ทรัพยากรดิน ทั้งที่ดินที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน เด็กในเขตชายแดนไทย - กัมพูชา เข้าถึงทรัพยากรดินโดยผ่านการจับจองของครอบครัวที่อพยพเข้ามาจับจองเป็นที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน แต่เนื่องจากที่ดินอยู่ในเขตป่าสงวนจึงไม่มีเอกสารสิทธิ์

แหล่งน้ำ ในตำบล

แหล่งน้ำธรรมชาติ ได้แก่ ลำน้ำ,ลำห้วย,คลอง จำนวน 12 สาย บึง หนองและอื่นๆ จำนวน 6 แห่ง

แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น ได้แก่ ฝาย จำนวน 11 แห่ง บ่อน้ำตื้น จำนวน 213 แห่ง บ่อโยก(บาดาล) จำนวน 259 แห่ง เขื่อน จำนวน 2 แห่ง

เด็กในเขตชายแดนได้ใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำในการอุปโภค บริโภค หาปลาจากแหล่งน้ำธรรมชาติ และใช้เป็นทำเลเลี้ยงสัตว์ แต่ในการเข้าถึงในระดับการจัดการ เด็กชายแดนไม่ได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ หรือ การวางแผนการจัดการ แม้กระทั่งชาวบ้านในเขตชายแดนก็ไม่มีส่วนร่วม เห็นได้จากคลองส่งน้ำ ที่ส่งน้ำไปไม่ตรงตามความต้องการใช้ประโยชน์ กล่าวคือ ไม่ได้ส่งน้ำไปยังที่ทำการเกษตร แต่กลับส่งน้ำไปยังบริเวณลานสาธารณะหรือสนามกีฬาของโรงเรียน ทำให้เกิดน้ำท่วมสนามกีฬา เป็นต้น

ป่าไม้ เด็กในชุมชนชายแดนจะเข้าถึงการใช้ประโยชน์ในการหาอาหารตามฤดูกาล เช่น เก็บเห็ด หาแมลง หน่อไม้ เป็นต้น และเป็นทำเลเลี้ยงสัตว์ แต่ชุมชนชายแดนยังไม่มีส่วนร่วมในการจัดการป่าไม้ จะเห็นได้ว่ายังไม่มีจัดการป่าไม้ในรูปแบบป่าชุมชน ซึ่งการจัดการป่าไม้จะดำเนินการโดยกรมป่าไม้

3.3.2 ทรัพยากรทางเศรษฐกิจสังคม และการเมือง

ทรัพยากรทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ได้แก่ ระบบการตัดสินใจ เช่น การเลือกตั้ง การใช้สื่อ การเข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่น หรือการเข้าไปเป็นสมาชิกกองทุน เด็กในชุมชนชายแดนไม่เข้าถึงทรัพยากรทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ในที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจใด ๆ เกี่ยวกับการพัฒนาตำบล ไม่มีช่องทางในการที่จะนำเสนอความต้องการของตนเองเข้าสู่ ระบบการปกครองท้องถิ่น เนื่องจากถูกมองว่ายังเป็นเด็กอยู่ ทั้งที่เมื่อประชุมเด็กพบว่า เด็กในชุมชนชายแดนมีความต้องการที่จะให้มีการจัดสรรที่ดินให้ผู้ปกครองเพื่อความมั่นคงในที่ดินทำกิน จะได้ไม่ต้องออกไปรับจ้าง เด็กจะได้อยู่กับผู้ปกครอง เป็นต้น อีกทั้งการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนในชุมชนยังไม่เป็นที่ยอมรับจากคณะกรรมการชุมชน

ในโรงเรียนเด็กในชุมชนชายแดนอยู่ภายใต้การปกครองของครู ไม่มีโอกาสที่จะเสนอปัญหาและความต้องการของตนเองให้เป็นนโยบายของโรงเรียนได้ เช่น ความต้องการการรับบริการนมโรงเรียน ซึ่งจะได้แต่เด็กเล็ก ในขณะที่เด็กโตมีความต้องการ รับนมโรงเรียนเหมือนกัน โครงการอาหารกลางวันของโรงเรียน ไม่ทั่วถึง และไม่เพียงพอ สะท้อนออกมาจากการประชุมกลุ่มเด็ก ในขณะที่ทรัพยากรในการประกอบอาหารมีพอเพียงสำหรับการดำเนินงานของโครงการอาหารกลางวัน จากทรัพยากรที่เด็กให้ผลิตเองในวิชาเกษตรกรรม แต่ไม่ได้นำมาใช้ประโยชน์ในโครงการอาหารกลางวัน เป็นต้น

3.4 ระบบสวัสดิการ ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ และ การเข้าถึงระบบสวัสดิการในระดับตำบล

ระบบสวัสดิการที่มีอยู่ในตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ผู้วิจัยนำเสนอ 9 ส่วน ได้แก่ ด้านการศึกษา ด้านการสาธารณสุขและการรักษาพยาบาล ปัญหาสังคม การดำเนินงานด้านการป้องกันสารเสพติด การใช้แรงงานและสวัสดิการสังคม สิทธิและสวัสดิภาพของเด็กเยาวชน การใช้เวลานันทนาการ ระบบสวัสดิการขององค์การบริหารส่วนตำบล และสภาพปัญหาในตำบล ดังรายละเอียด

3.4.1 ด้านการศึกษา

การจัดการศึกษาในตำบลด่าน มีการจัดการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ มีเด็กทั้งที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนของหมู่บ้าน และเด็กที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนนอกหมู่บ้าน